

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

Katja Pistor

Pravopisne teme v Novicah 1844–1896

Diplomsko delo

Ljubljana, januar 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

Katja Pistor

Pravopisne teme v Novicah 1844–1896

Diplomsko delo

Mentorica:
red. prof. dr. Irena Orel

Univerzitetni študijski program:
Slovenski jezik in književnost,
enopredmetna, nepedagoška smer

Ljubljana, januar 2012

Zahvala

Za strokovno pomoč in sodelovanje se najlepše zahvaljujem mentorici red. prof. dr. Ireni Orel, ki mi je omogočila raziskovanje čudovitega 19. stoletja. Za podporo, predvsem pa potrpežljivost, se iskreno zahvaljujem očetu, mami in sestri, ki so me spodbujali ves čas študija. Hvala tudi prijateljem, no, predvsem prijateljicam in sošolkam: s skupnimi močmi smo na Filozofski fakulteti dosegle marsikaj sprva nepredstavljivega. Hvala tudi Tadeju, ki me je spodbujal predvsem ob koncu študija in me pretkano nagovarjal k pisanju tega diplomskega dela.

Izvleček

Cilj diplomskega dela *Pravopisne teme v Novicah 1844–1896* je ugotoviti, katere pravopisne teme so bile v Novicah med letoma 1844 in 1896 najbolj zastopane in kdaj je bilo objavljenih največ pravopisnih člankov. Analiza je bila narejena na podlagi stotih člankov iz popisa *Bibliografija jezikoslovnih člankov v Bleiweisovih Novicah* Marte Pirnat Greenberg, pravopisna vprašanja in dognanja pa so predstavljena v dveh delih. V prvem so v kronološkem zaporedju predstavljene v Novicah obravnavane pravopisne prelomnice, kot so poenotenje pisave, uvedba novih oblik, vprašanje o tem, ali pisati po izgovoru ali etimološko, potreba po ustanovitvi službe, ki bi nadzirala pisni jezik in ga branila pred vdori tujk, lokalizmov in neuveljavljenih novotvorjenk. Namen tega pregleda je podati podobo, kako se je oblikovala zavest o pisnem jeziku v drugi polovici 19. stoletja in kako je bil pravopis takrat sploh razumljen. V drugem delu so obravnavani posamezni konkretni jezikovni primeri, razprave avtorjev člankov so na kratko povzete in analizirane, opravljeni pa sta tudi primerjavi s prvim slovenskim pravopisom iz konca 19. stoletja in najnovejšim pravopisom iz leta 2001. Na koncu je dodanih še nekaj statističnih grafičnih ponazoritev, v katerih so strnjene glavne ugotovitve: da so bile v pravopisnih člankih v Novicah tri najbolj obravnavane teme lastna imena, pisava tujk in pisava u/v, da sta bili najbolj zastopani jezikoslovni ravnini glasoslovje in oblikoslovje, leto 1849 je bilo najproduktivnejše, saj je bilo takrat objavljenih največ člankov, kar 17 od 25 v diplomskem delu obravnavanih pravopisnih tem je bilo leta 1899 obravnavanih tudi v Levčevem pravopisu in dobre tri četrtine člankov je podpisanih.

Ključne besede:

Kmetijske in rokodelske novice, slovenski jezik 19. stoletja, pravopis, pisava, glasoslovje, oblikoslovje.

Abstract

The aim of the graduate thesis *Orthographic Subjects in Novice 1844–1896* is to determine which orthographic subjects were the most analyzed in the newspaper Novice in the period between 1844 and 1896 and when the majority of the articles was published. The analysis was made based on hundred articles that are written in a survey titled *The bibliography of the orthographic articles in Bleiweis' Novice* written by Marta Pirnat Greenberg. Orthographic questions and conclusions are presented in two parts. In the first part are in chronological sequence presented orthographic turning points that are considered in Novice, such as script unification, introduction of new forms, the question whether to write etymologically or according to pronunciation, the need to establish a job that would supervise the written language and protect it from the foreign words invasion, localisms and unrecognised neologisms. The purpose of this review is to present how the language consciousness developed in the second part of 19th century and how the orthography was perceived back then. In the second part individual definite linguistic instances are discussed and author's article discussions are briefly summarized and analysed. The comparison of the first Slovene orthography, dating back to the end of 19th century, to the latest orthography, dating back to 2001, is included in the second part as well. At the end there are few statistical graphic depictions in which the main findings are summarized: the fact that three most presented themes in the Novice articles were proper names, the writing of foreign words and the letters u/v and the fact that the most represented linguistic fields were phonetics and morphology, the year 1849 was the most productive, the majority of articles were published then, 17 out of 25 presented thesis themes were also discussed in 1899 in Levec's orthography and more than three-quarters of these articles are signed.

Key words:

Newspaper Kmetijske in rokodelske Novice, the slovenian language of the 19th century, orthography, script, phonetics, morphology.

Kazalo

1. Uvod.....	1
2. Janez Bleiweis – oče slovenskega naroda in oče Novic	3
3. Časopisni in knjižni jezik 19. stoletja	5
4. I. del: Pomembne pravopisne prelomnice.....	8
1. Bohoričico zamenja gajica	8
2. Metelkova pisava.....	9
3. Pisava po izgovoru	11
3. 1 Pišimo, kakor govorimo!	11
3. 2 Pišimo, kakor smo pisali!	12
3. 3 Nova pisava	13
4. Nove oblike	14
5. Miklošičev jezik v Slovenskem berilu (po državnem zakoniku)	17
6. O ustanovitvi višje slovnične sodnije.....	18
7. »Pokušnja novih domestivnih čerk za slovenski alfabet«.....	20
8. Proti mladoslovincem	23
9. Sklep: kako je bil pravopis razumljen?	25
4. II. del: Obravnava po tematiki	27
1. O pisavi domačih lastnih in naselbinskih imen	27
2. O pisavi tujk, tujih lastnih in krajevnih imen	31
3. U ali v pisati?.....	37
4. Predlogi	39
4.1 O predponah in predlogih: vz, iz, s, z.....	39
4.2 Še o predlogih	40
5. Pridevniki na -sk-	41
6. O pisavi í in ŋ	42
7. O veznikih: an, ni, anti, niti, nu, no, inako, pravo, al, ali	43
8. O zlogotvornem r	44
9. O pisavi v/l	46

10. Proti »ka-kavcem«.....	47
11. Šč namesto š.....	47
12. Neobstojni e v besedi živelj	48
13. O predponah pre- in pro-	48
14. O pisavi pomanjševalnic	49
15. Pisava -ij namesto -i	49
16. Proti pisanju -ije pri domačih besedah	50
17. Proti brezpredložnemu orodniku in razlikovanje od tožilniške oblike pri ženskem spolu .	50
18. Ujemanje pri srednjem in ženskem spolu	51
19. O kazalnih zaimkih ta, ta to.....	51
20. Glagoli.....	52
21. Nijeden namesto nobeden	52
22. I za tudi.....	53
24. Bližanje Hrvatom in Srbom	54
25. Germanizmi.....	54
5. Primerjava z najnovejšim pravopisom.....	56
6. Analiza in rezultati	59
7. Zaključek.....	64
8. Literatura.....	66
9. Viri	67
10. Viri kronološko	71

1. Uvod

V diplomskem delu *Pravopisne teme v Novicah 1844–1896* predstavljam pravopisno problematiko v drugi polovici 19. stoletja, pri čemer se osredotočam na Kmetijske in rokodelske novice (oz. od leta 1849 Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči) kot najbolj reprezentativen časopis 19. stoletja in na njihovega urednika Janeza Bleiweisa, ki je imel zelo pomembno vlogo pri krojenju usode enotnega slovenskega pisnega jezika.

Obravnavani so pravopisni članki v *Novicah*, ki sem jih izbrala iz članka *Bibliografija jezikoslovnih člankov v Bleiweisovih Novicah* Marte Pirnat Greenberg. Izmed popisanih približno 600¹ jezikoslovnih člankov sem izbrala sto člankov s pravopisno tematiko – ti so takoj za naslovom navedeni pri vsaki obravnavani temi sproti, in sicer s črko N, ki označuje časopis *Novice*, letnico in stranjo. Za lažji pregled so na koncu diplomskega dela v razdelku *Viri* vsi članki še enkrat popisani po priimkih avtorjev (Abecedni popis virov) in v časovnem zaporedju (Kronološki popis virov). Pravopisna vprašanja in dognanja sem predstavila tako, da sem članke razvrstila po posameznih obravnavanih področjih, jih na kratko povzela in analizirala, njihovo kodifikacijo pa poiskala še v prvem slovenskem pravopisu iz 19. stoletja (Fran Levec, 1899). Ker članki, ki sem jih obravnavala, zajemajo kar polovico stoletja, objavljeni so bili med letoma 1844 in 1896, je bilo tako najlažje ugotoviti, kateri pravopisni dvomi so bili s prvim slovenskim pravopisom odpravljeni, in jih primerjati z rešitvami, ki jih ponujajo že pisci člankov v *Novicah*.

Cilji raziskave so ugotoviti, katera področja pravopisa in pravopisne tematike so bili v jezikoslovnih člankih v *Novicah* najbolj zastopani in v katerih letih je bilo člankov največ. S statistično analizo sem med obravnavanimi pravopisnimi članki preverila pojavnost člankov s skupno tematiko in razčlenjenost posameznih tem, na podlagi dobljenih parametrov pa načrtala kronološko pomembnejše pravopisne prelomnice in jih ločila od obravnave posameznih jezikovnih vprašanj.

¹ V popisu Greenbergove so nekateri članki popisani po straneh (te se da natančno prešteti), drugi pa po številkah, v katerih so bili objavljeni, pri čemer v primerih, ko se je denimo o neki temi razpravljalo v številkah 14–18, ni nujno, da je bil članek na to temo objavljen v vsaki od navedenih števil (zato se teh ne da natančno prešteti).

V prvem delu diplomskega dela so v kronološkem zaporedju predstavljene v Novicah obravnavane pravopisne prelomnice, kot so poenotenje pisave, uvedba novih oblik, vprašanje o tem, ali pisati po izgovoru ali etimološko, potreba po ustanovitvi službe, ki bi nadzirala pisni jezik in ga branila pred vdori tujk, lokalizmov in neuveljavljenih novotvorjenk. Vse to je vplivalo na izoblikovanje slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju, večina naštetega pa je vplivala tudi na njegov poznejši razvoj vse do danes. Obravnavane teme so: uvedba gajice, Metelkovi poskusi po uvedbi lastne pisave, predlog za uveljavitev fonetičnega pravopisa, nove oblike, Miklošičev jezik (po državnem zakoniku), pobuda za ustanovitev višje slovnične sodnije, »pokušnja novih domesticiranih črk za slovenski alfabet« in boj proti jeziku mladoslovencev. Na podlagi analize teh kompleksnejših tem, ki so zajemale po več jezikovnih pojavov, sem ugotovila, kako je bil pravopis v 19. stoletju sploh razumljen.

V drugem delu so po pogostnosti – od najbolj do najmanj komentiranih ali le enkrat predstavljenih – obravnavani posamezni jezikovni pojavi. Predstavljena so vsa mnenja avtorjev člankov, ne glede na piščevo izobrazbo (nekateri jezikoslovne opazke so pisali jezikoslovci, druge laiki, tretji pa so celo anonimni) in ne glede na predlagano rešitev jezikovnega problema, dejansko sprejeta rešitev pa je povzeta šele ob koncu vsakega razdelka.

Ker je bil pravopis v 19. stoletju razumljen zelo široko in je zajemal skoraj vse jezikoslovne ravnine, sem se morala pri obravnavi osredotočiti le na pravopisne članke v ožjem pomenu. Člankom, ki sem jih izbrala, po navadi uvajajo besedne zveze: kako pisati, kako pišemo, kako nam je pisati, kako bi pisali ipd. V obravnavo nisem vključila člankov o besednem redu, pravorečju in etimologiji, saj bi bila raziskava tako preobširna. Besedotvorni in oblikoslovni članki so obravnavani le, če gre za pravopisna vprašanja, največ obravnavanih člankov pa zajema problematiko zapisovanja glasov. Pri člankih sem se omejila tudi na tiste, ki so namenjeni zgolj ljudstvu oziroma bralcem Novic in ki torej govorijo o jeziku na splošno ter o tem, kako naj ga bralec časopisa uporablja. Tako sem se izognila komentarjem različnih knjižnih prevodov, knjig in pritoževanju nad jezikom v drugih časopisih.

V zadnjem delu naloge pravopisne dileme iz Novic in dognanja Levčevega pravopisa, ki so predstavljeni v drugem delu, primerjam z ugotovitvami Slovenskega pravopisa iz leta 2001 in dodajam še nekaj statističnih grafičnih prikazov s komentarji, ki povzamejo ugotovitve diplomskega dela.

2. Janez Bleiweis – oče slovenskega naroda in oče Novic

Nadimek oziroma status, ki se je urednika Kmetijskih in rokodelskih novic (Novice) prijel že za časa življenja, potrjuje več stvari. Med prvimi je dejstvo, da je s svojim delom deloval v dobrobit naroda,² torej za potrebe tedanje družbe, sestavljene pretežno iz kmečkega prebivalstva.³ Slovence je hotel združiti v jeziku, tako plemiče, duhovščino in kmete kot tudi vzpenjajoče se ponemčeno meščanstvo, in jih opogumiti za občevanje v slovenščini⁴. Njegove Novice so združile pod različne krone razkropljeno ljudstvo istega jezika, ki je s težnjo po nadnarečnosti postal njegovo sredstvo za izražanje narodne identitete in pripadnosti. Bleiweis je naredil jezikovno revolucijo – ki se je začela s prvim letnikom Kmetijskih in rokodelskih novic leta 1843, takrat pisanih še v bohoričici, in trajala do leta 1902 ter tako preživela njega samega (umrl je 21 let pred njihovim koncem). Slovenski jezik takrat še ni imel statusa, ni imel norme in funkcijske razčlenjenosti, Oče naroda je tako moral začeti od začetka. Kot v svojih spominih piše Vošnjak (Vošnjak, 1982: 138): »Naj se pomisli, v kateri dobi je začel izdavat »Novice«. Sam se je moral šele vaditi v slovenščini, ustvarjati tako rekoč jezik za politične in literarne zahteve.« In kljub temu da je bil tradicionalist, staroslovenec, da so mu post mortem mnogi očitali konservativnost, ultramontanstvo in klerikalizem, je bil odprt do novosti in zaslužen, da so te novosti dosegle ves slovensko govoreči svet. »Z Bleiweisom se v resnici začenja neprekinjen tok kolikor toliko konsistentne slovenske jezikovne politike (Grdina, 1996: 97).

² »Bleiweis je ob revolucionarnih dogodkih l. 1848 začutil veliko duhovno olajšanje, začutil pa je tudi dolžnost, svoje preproste bralce o vseh novostih »pravilno« poučiti in že idejno usmerjati.« (Orožen, 1996: 155) Orožnova na istem mestu piše tudi o Bleiweisovem »očetovskem tonu v odnosu do ljudstva«, kar še podkrepi upravičenost vzdevka oče.

³ »Bleiweis se je v tedanjih predmarčnih družbenopolitičnih razmerah glede na potrebe in izobrazbeno raven slovenskega ljudstva opredelil za kulturnoumetniško manj zahteven, dokaj varen poljudnovzgojni izobraževalni program /.../ Bleiweis (je) naglašal, da so Novice namenjene prosvetljevanju preprostega slovenskega ljudstva, /.../« (Orožen, 1996: 154)

⁴ » Z branjem Novic so se naročniki dejansko učili slovenskega jezika; zaradi periodičnosti so potrebovale veliko besedil in torej spodbujale njihovo produkcijo, s tem pa dotlej najbolj množično krepile aktivno jezikovno zmožnost v slovenščini.« (Stabej, 2010: 36)

Novice so bile po Pisanicah od lepeh umetnosti, Lublanskih novicah in Krajnski čbelici edini periodični tisk v slovenskem jeziku, ki se je obdržal in slovenščino naredil primerljivo prestižnim evropskim jezikom. Z Novicami se je zaradi pestrosti in raznolikosti tematike, ki so ji namenile prostor, na poljuden način v slovenskem jeziku začelo pisati tudi o marsikaterem znanstvenem področju: »Novice so s pisanjem o najrazličnejših temah »zavzemale« silno raznorodna območja modernega življenja ter v slovenski jezikovni prostor na vsakomur dosegljivi ravni vpeljevale nadčasovno modrost in aktualna spoznanja iz velikega sveta.« (Grdina, 1996: 97). Izhajale so tedensko, med letoma 1852 in 1857 celo dvakrat na teden, in bile dolgo edini, nato pa osrednji slovenski časopis.

Ena od omenjenih »najrazličnejših tem« je bilo jezikoslovje – jezikoslovni članki so bili stalnica v Novicah, vse od začetka, prvi zabeleženi (po popisu Marte Pirnat Greenberg) je bil leta 1843, pa skoraj do konca (zadnji popisani je iz leta 1896). Zapis jezika v Novicah pogosto ni bil enoten, Bleiweis kot urednik namreč ni mogel popravljati vseh člankov, ki so jih pošiljali pisci z različnim pokrajinskim poreklom, a kljub temu so Novice težile k vzdrževanju enotnega pisnega jezika. To težnjo pa so jezikoslovci, uredništvo in tudi nestrokovni pisci vzdrževali z jezikoslovnimi članki, ki so se poleg drugih rubrik v Novicah tako prijeli, da so postali stalnica v skoraj vsaki številki. Skozi desetletja se je tako uveljavilo kar nekaj rubrik, ki so najavljale jezikoslovne komentarje, nasvete in tudi zapovedi: Jezikoslovni pomenki, drobin(čic)e, zadeve, stvari, opazke, drobtin(č)ice, črtice, stvarice; Jezikoslovna zastavica, zabavnica; Slovstvene stvari, zadeve; Slovniške mrv(ic)e, drobtin(čic)e; Mrvice slovniške in slovarske; Starozgodovinski pomenki; Slovarska mrvica. V njih so razčiščevali dvome, dvojnice in etimološke in druge zmote glede zapisa, pri čemer so bile obravnavane skoraj vse jezikoslovne ravnine, od glasoslovja, besedotvorja do oblikoslovja in skladnje, pa tudi stavčni besedni red in komentarji prevodov, pri katerih so se pisci v slovenskem jeziku šele lovili in pogosto posluževali nemške skladnje ali pa zaradi podobnosti med slovanskimi jeziki niso opazili pomenskih razlik pri prevajanju iz slednjih.

3. Časopisni in knjižni jezik 19. stoletja

»S časnikarskim jezikom je v zvezi vprašanje slovenskega pismenega jezika.« (Breznik, 1982: 133) V 19. stoletju so imele vodilno vlogo pri oblikovanju slovenskega pisnega jezika vsekakor Novice,⁵ ki so kljub veliko vplivom in nekaj časa ilirsko naravnani uredniški politiki preživele vse do leta 1902 in ves čas izhajale v slovenščini. Sprva pisane v bohoričici, od leta 1846 pa v celoti v gajici, so ves čas sprejemale članke z različnih geografskih območij Slovenije in niso dajale prednosti le kranjskemu narečju. Sprejemale so vse, a znale postaviti tudi svoje meje – to se kaže predvsem v 600 jezikoslovnih člankih, ki so bili izdani v času izhajanja časopisa. Ti članki so pogosto polemične narave, da se v njih pisec sprašuje, kako bi bilo prav ali kako bi bilo bolje, usmerjevalne narave, da kak jezikoslovec v njih priporoča rabo, le redko pa zapovedovalne, da bi vsiljevali kakšno jezikovno spremembo, ki še ni dozorela. Tako so Novice včasih dolgo rabile, da so kakšno stvar sprejele, in potem še nekaj časa, da se je unesla, a so tudi redkokdaj kakšno stvar uvedle in jo potem izničile.

Eno glavnih preizkušenj so slovenskemu pisnemu jeziku, ki se je v dobi po letu 1848 začel množično reformirati,⁶ predstavljali stari ilirci, ki so želeli, da bi se slovenščina počasi opuščala in nadomestila s srbohrvaščino, kot jezik pa ostala le za ljudsko rabo. Njihove želje so začeli uresničevati časnikarji, ki so s sprva nezavednim sprejemanjem posameznih izrazov, bodisi ker so povzemali iz tujih člankov bodisi ker je bila tuja snov in izrazov za nove pojme še nismo imeli, povzročili mešanje slovenskih in srbohrvaških izrazov. Naslednja stopnja je bilo opuščanje

⁵ Deklarativno so Novice nadaljevale razsvetljenski program poučevanja nižjih socialnih slojev, ki niso znali nemško, de facto pa so pravzaprav delovale nasprotno. »To dokazuje vrsta dejstev; najprej razmerje med programskim ciljnim naslovnikom in dejanskimi naročniki. Grafenauer (1974: 314) med prvimi tisočimi naročniki navaja 569 duhovnikov, 24 graščakov, 15 graščinskih oskrbnikov, 85 obrtnikov, 7 tovarnarjev, 39 deželnih in državnih uradnikov, 58 izobražencev in študentov, 25 učiteljev in cerkovnikov in 111 kmetov.« (Stabej, 2010: 19) Če povzamemo Grafenauerjev seznam, ki ga navaja tudi Stabej, lahko sklenemo, da je bilo 80 % prvih naročnikov izobraženih ljudi, po večini duhovnikov, le 20 % pa kmetov, kar je zagotovo vplivalo tudi na vsebino časopisa. »Prvič po renesansi je v slovenščini nastajal razmeroma obsežen besedilni korpus s širšim krogom naslovnikov, ne več kategorično ločenim na preprosto ljudstvo oz. kmeta in izobraženca. (Stabej, 2010: 19)

⁶ Druga polovica 19. stoletja predstavlja za razvoj slovenskega jezika in s tem tudi pravopisa izredno pomembno obdobje. To je doba formiranja slovenskega knjižnega jezika, ki je nastal kot združevalni element prej jezikovno in pisno neenotnih pokrajin. (Jež, 1996: 38)

slovenskega besednega zaklada, oblik in skladenjskih posebnosti, kar se je dogajalo pogosto. »Vsako desetletje izgubimo nekaj slovenskih besed in jih nadomestimo s srbohrvatskimi ali tistimi ruskimi in češkimi, ki si jih je izposodila srbohrvaščina. To se godi podzavestno, brez vidnega prehoda, tako da izobraženec misli, da govori slovensko, v resnici pa rabi srbohrvatske besede.« (Breznik, 1982: 133)

Časnikarski jezik je bil pomemben tudi s tega vidika, da je prehajal v druge vrste jezika: v znanstveni jezik in umetnostni jezik (v zadnjega nekoliko manj, saj je bila tema slovstva večinoma domača, pri znanstvenem jeziku pa sta bili snov in literatura tuji). Vpliv se vidi tako, da sta v 60. in 70. letih 19. stoletja tudi ta dva jezika izgubila slovenskost in se je jezikovna mešanica približevala že stopnji, pred katero so vsi svarili, da namreč takega jezika ne bo več nihče razumel. Celo izobraženci niso razumeli pomena tujk, ki so jih pisali, in so rabili za isti pojem po dva različna izraza (npr.: ravnati in postopati, drzno in smelo).

Okrog leta 1860 se je Bleiweisovo mišljenje, da si je pri Hrvatih, ki so naši najbližji brati, treba le sposojati, spremenilo. Začel je uvajati vedno več srbohrvaških besed, začel je verjeti celo v en, vsem južnim Slovanom skupen jezik: »Za slovenščino in pisatelje, ki hočejo kdaj s svojimi knjigami brez denarne škode izhajati, ni druge pomoči, kakor da se izcimi za jugoslavenske dežele edini književni jezik. kaj čmo mi s svojo pohlevno slovenščino terdovratniki biti! To ni sedanjemu času več primerno, ker je napredek potreben in smo brez napredka pogubljeni /.../ edina abeceda utegne tedaj le cirilica biti.« (Bleiweis v pismu Matevžu Hladniku, 26. 11. 1960)

Naslednja stopnja v časnikarski pisavi je, da se je v jeziku začela troizraznost. V jeziku so se namesto slovenskih najprej pojavili srbohrvaški izrazi, pozneje pa romanski (izprijen, propal, korumpiran; natančen, točen, precizen). Ta pojav je slovenski časopisni jezik nekoliko očistil srbohrvaških izposojenk, a kaj so tujke drugega? Za jezik so lahko ravno tako škodljive kot izposojenke, če se zaradi njih izgubi domače izrazje ali zastane njegov izvor. Časnikarski jezik je bil v 19. stoletju nekakšno sito, skozi katerega se je pretreslo marsikaj, ali kot pravi Breznik: »Časnikarski jezik je, kakor vidimo, po svoji vrednosti najnižja, po svojem vplivu pa najmočnejša vrsta jezika. Boj proti njemu je brezpriden, vsi brusi in antibarbari ne ustavijo njegovega vpliva.« (Breznik, 1982: 136)

Enoten knjižni jezik Slovenci dobimo šele konec razburkanega 19. stoletja, z dvema pridobitvama, ki sta marsikaj v jeziku oklestili, marsikaj pa tudi na silo sprejeli, kar so jima pozneje očitali: to sta Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar (1894–5) in Levčev Slovenski pravopis (1899).

4. I. del: Pomembne pravopisne prelomnice

V tem delu diplomske naloge je predstavljenih šest za razvoj knjižnega jezika v 19. stoletju zelo pomembnih prelomnic. V kronološkem zaporedju, kot so bile te teme komentirane v Novicah, je predstavljeno: kako je bil pravopis od sredine do konca 19. stoletja sploh razumljen, katera so bila prva in najpomembnejša pravopisna vprašanja, kakšni dvomi so se pojavljali, kateri predlogi so padli na plodna tla in kateri ne ter kako je to vplivalo na razvoj pravopisa in knjižnega jezika, preden je ta konec omenjenega stoletja postal kodificiran.⁷

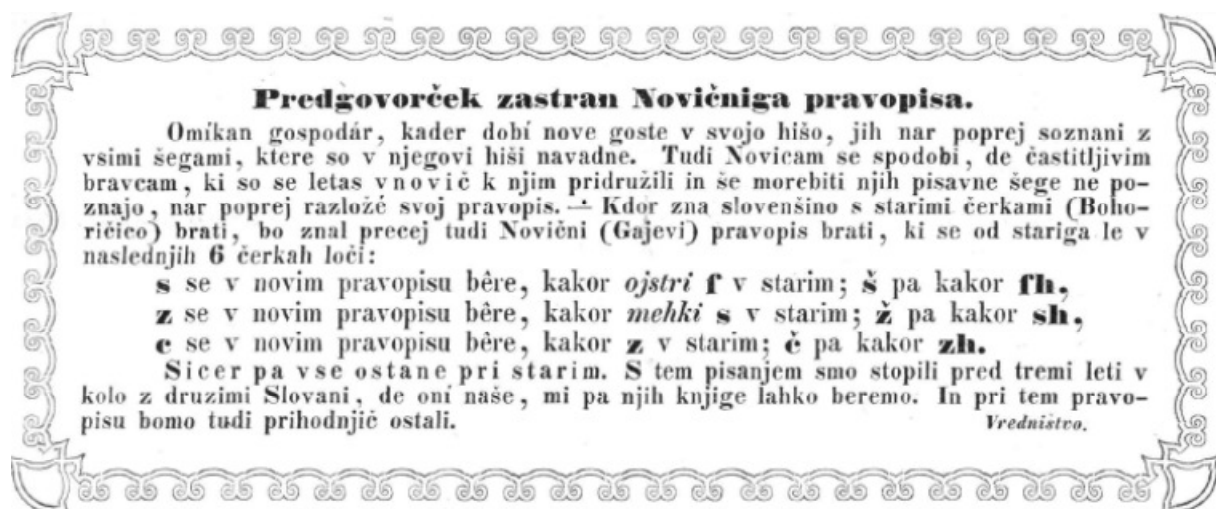
1. Bohoričico zamenja gajica

(N 1844: 11–12, 67–68, N 1845: 2, N 1846: 8, N 1847: 1)

Od samega začetka izhajanja Novic je Bleiweis poleg bohoričice uvedel tudi gajico, ki je Slovence povezovala z drugimi Slovani, in v njej objavljala nekatere dopise. Pobude, da bi bilo takšnih dopisov čim več so se s strani uredništva vrstile že od začetka: »Vunder moramo, kakor je rezheno, v Novizah v ti rezhi le pozhaſi naprej ſtopati. Sato ſmo do ſedaj v ilirſkim pravopiſu le po malo v pokuſhnjo dajali in tako bomo tudi vprihodnizh delali, dokler zhaſ ne naſtopi, obkterim bomo bres ſhkode zhigar bodi, vſe enako piſati samogli. Gotovo pa je, de ta doba, ako bi ravno sheleti bilo, na Krajnſkim, Goriſhkim, Terſhaſhkim, Koroſhkim, Shtajerſkim ſhe dosorela ni.« (Novice 1844: 68) Z urednikom Novic se je strinjal tudi Matija Majar, ki občeslovansko pisavo hvali že v istem letniku, pa tudi leto pozneje (1845), in svetuje, da bi bilo dobro na prvi list vsakega pol leta natisniti razpredelnico z novimi črkami, ki jih nikakor ne gre vsiljevati, ampak počakati na pravi čas, da bodo ljudje sami ugotovili njihovo uporabnost.

V prvi številki letnikov 1846 in 1847 se je tako res zgodilo, napočil je čas za zamenjavo bohoričice in Bleiweis je v časopisu natisnil pobudo, da bi poprej veččrkovne sičnike in šumnike popolnoma zamenjali jezikovni znaki: s, z, c in š, ž, č, ki se jih je po njegovih besedah zelo lahko naučiti in brati in pisati, saj en glas zaznamuje ena črka. S to pobudo je pisatelje prosil, naj se v prihodnje držijo novega pravopisa in s tem odvzamejo delo uredništvu, ki bi moralo sicer vse sestavke popravljati.

⁷ S Pleteršnikovim slovarjem (1894–1895) in Levčevim pravopisom (1899).

Slika 1: Predgovor četrtega letnika Novic (6. januar 1847)

2. Metelkova pisava

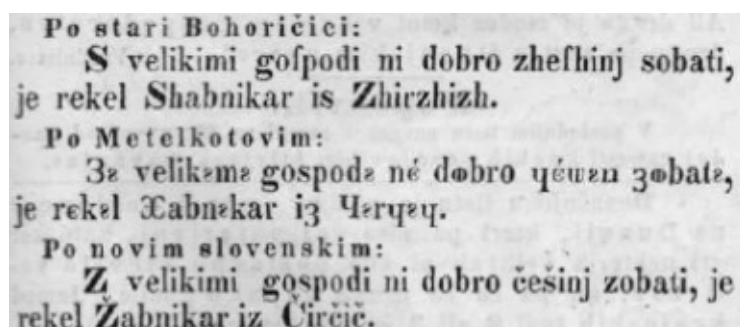
(N 1848: 119–120, 124, 133, 136–137)

Po uvedbi gajice, ki je dvočrkovne zapise soglasnikov zamenjala za enočrkovna znamenja, se je oglašil Metelko in opozoril na novo staro težavo. Novicam je očital, da v pisavi, ki jo uporabljajo, ni dovolj grafemov za samoglasnike, zato včasih bralec besed na podlagi napisanega ne zna in ne more prav prebrati, ali pa jih celo ne razume. Metelko je uvedel svoj pravopis – metelčico in trdil, da je mogoče le v njej bralcu prijazno zajeti vse nianse izgovarjave. Hvalil jo je zlasti pri pisavi priimkov, ki so zelo različni, njihov izgovor pa je pogosto narečno pogojen, in pri drugih, bralcu neznanih besedah. Pri hvalnici svoji pisavi Metelko pri Novicah kritizira tudi pisavo črk e in c, češ da se težko razločita, in kljukice nad č, ž in š, češ da so pri hitrem pisanju zamudne, nasprotno pa svoj pravopis pohvali in pravi, da v njem ni slabosti, saj mu ni še nihče dokazal kake pomanjkljivosti: »Samo to pravijo, de črke niso lepe, pa sim vender tudi že kteriga slišal reči, de so lepši in prijetniši kakor Vaši: č, š, ž.« (Novice 1848: 124) Vztraja celo pri tem, da dokler ne bo boljšega pravopisa, kot je njegov, bo moral pač vztrajati pri svojem, če pa kdo boljšega izumi, da ga bo z veseljem sprejel.

Metelka so drugi jezikoslovci večkrat prosili, naj v prid slovenščine opusti svoj pravopis, a je vztrajal, da dokler ni boljšega, od svojega ne bo odstopal. Hotel je za vsak glas uvesti po en pisni

znak, kar bi bilo veliko zahtevnejše za učenje, saj bi morali v pisavo sprejeti veliko novih črk. Njegovi pisavi so, predvsem zaradi tega, da bi bili, če bi sledili fonološkemu načelu, zapisi različnih narečij različni, očitali tudi, da »še clo Krajnca od Krajnca loči« (Novice 1848: 136). Po drugi strani pa je bila metelčica za tisti čas zelo napredna, glede na to, da so Novice leta 1843 komaj začele uvajati pisavo kljukic nad č, ž in š, ki so pozneje zamenjale Bohoričeva dvočrkovna znamenja.

Pri pričkanju za uvedbo enotnega pravopisa za ves, po letu 1848 na novo zedinjen slovenski narod, daje Bleiweis navidezno izbiro ljudstvu, naj »glas občinstva« odloči, kateri pravopis mu je ljubši. Glede na takratne natise je res zmagal novi pravopis, v njem se je tiskala večina knjig in pa vsi tedanji slovenski časniki: Novice, Slovenija, Cerkveni časopis, Vedež in Slovenske Novine v Celju. Ali je imelo ljudstvo dejansko izbiro in vpliv na tisk, pa ostaja vprašanje. Petnajst let trajajočo črkarsko pravdo Bleiweis v Novicah sklene s citatom Hicingerja: »Raji bi več pisali in dobriga, kakor pa vedno se pričkali za gole črke, in se tako zmirej v Abecedarje povračevali.« (Novice 1848: 137)

Slika 2: Ponazoritev treh pisav v rabi (Novice 1848: 133)

3. Pisava po izgovoru

3. 1 Pišimo, kakor govorimo!

(N 1849: 8–9, 17–18, 20, 28–29, 32–33, 36–37, 44–45, 53–54, 58, 70, 74–75)

»Zakaj, če je lažno, drugači delati in drugači govoriti, tako je tudi lažno, drugači pisati in drugači brati.« (Novice 1849: 8) S temi besedami se je začela razprava »Kako dolgo še ne bomo lažnosti svojiga pravopisa slovó dali?«, ki se vleče kar čez enajst številk Novic, v njej pa avtor –r. (po Slovenskem bibliografskem leksikonu je to Jožef Poklukar, st.) navija, da bi slovenski pravopis, ki je v svojem bistvu res fonološki (Jež, 1996: 29), a upošteva tudi etimološki in morfološki vidik, zadnja dva povsem opustil in bi pisali tako, kot govorimo (težnja se je najbrž razvila zaradi zgledovanja po drugih južnoslovanskih jezikih, zlasti hrvaškem in srbskem). Avtor člankov vztraja pri tem, da sta si pisava in izgovarjava v slovenščini tako različni, da povzročata nič drugega kot »nepotreben trud« poslušalcem, bralcem in učencem, ki pogosto šele iz konteksta ugotovijo, kako se kaj prebere. Argumentira:

- ne moremo samo zato tako pisati, ker so tako pisali naši predniki (tudi drugih reči ne počnemo več isto);
- zakaj bi se s pravopisom približevali drugim slovanskim narodom, če ne bomo nikoli povsem enaki z njimi (še vedno bodo izreka in besede povsem drugačne, kakor se bomo enemu približali, se bomo od drugega oddaljili);
- to ne pripomore k imenitnosti jezika, če se kot v francoščini drugače piše, kakor se izgovarja, s tem se jezik le oddaljuje od bralca; zgledujmo se raje po sosednjih Hrvatih in Srbih, ki pišejo, kot govorijo;
- enim je všeč, da se vsi spoli in skloni enako pišejo – toda, kaj nam pomaga enotnost v pisanju, če je ni tudi v izreki, branju in govorjenju, poleg tega se ohranjajo le soglasniki, samoglasniki pa so velikokrat spremenjeni;
- edini pametni vzrok: da se iz takšnega pravopisa takoj vidita izvor in sklon besede (pa še to se vedno ne, saj prihaja do premen (mlajši bi potemtakem morali pisati mlad-ši), nekatere besede nimajo v vseh sklonih enake osnove (mati, matere)) – a zakaj bi bralca to sploh zanimalo? Če pa že kakšnega posameznika zanima, zakaj bi morali s takšno pisavo potlej vse ostale motiti?

- tujcem se zdi, da ima naš jezik veliko soglasnikov, namesto u pišemo il, el, ev in v, po nepotrebnem pišemo daljše, ko bi zadostovala že ena črka;

- Maria se piše Marija;

- polglasnik je proti lepoti govorjenja, zato ga uporabljajmo, če že, le v korenskih besedah (skerb, perst);

- predlogi z, iz, brez, čez ... kadar stojijo sami, se lahko pišejo mehko ali trdo, predlog pri naj se po zakonih lepoglasja zmeraj pri piše;

- »Piši tako, kakor omikani ljudje sploh govore, ali kakor slovna (gramatika) izrekovati ali brati uči; ko je pa izreka kake čerke v ti ali uni besedi nerazločna, jo piši s tako čerko, ki jo pri nje izviru, ali pa pri nje sklanjanji slišiš; in če se primerijo take imena ali besede, ktere ljudstvo razno izgovarja, boš prav storil, ako vselej to izvoliš, kar je meči, ali lepoglasneje.« (Novice 1849: 75)

Avtor člankov se zaveda, da bi, če bi vsak pisal, kakor govori, kmalu imeli toliko pravopisov kot piscev, zato je treba pravo izreko poiskati v slovnici (predlog v bi se moral vedno kot u pisati, ker se tako izgovarja; predlog z za mehкими soglasniki z z pisati, za trdimi s s, če bi bili pri zapisu v dvomih, bi pogledali izvor, sklanjatev, če še ne ugotovimo (možtvo, moštvo), izberemo tisto, kar je mehkejše ali lepoglasnejše (po vrsti gredo glasovi: i, e, a, o, u, ə; ij, iv, ej, ev; aj, oj, uj, av, ov, uv; l, m, n, z; lj, nj; j, v, b, f, d, g, h (mehki), z, ž; p, t, k, h (trdi), c, s, č, š); »Kolikanj meči so glasniki in soglasniki kake besede, in kolikanj manj ima ona soglasnikov, posebno šumečih zraven sebe, tolikanj lepoglasnej je.« (Novice 1849: 70)

3. 2 Pišimo, kakor smo pisali!

(N 1849: 83–84)

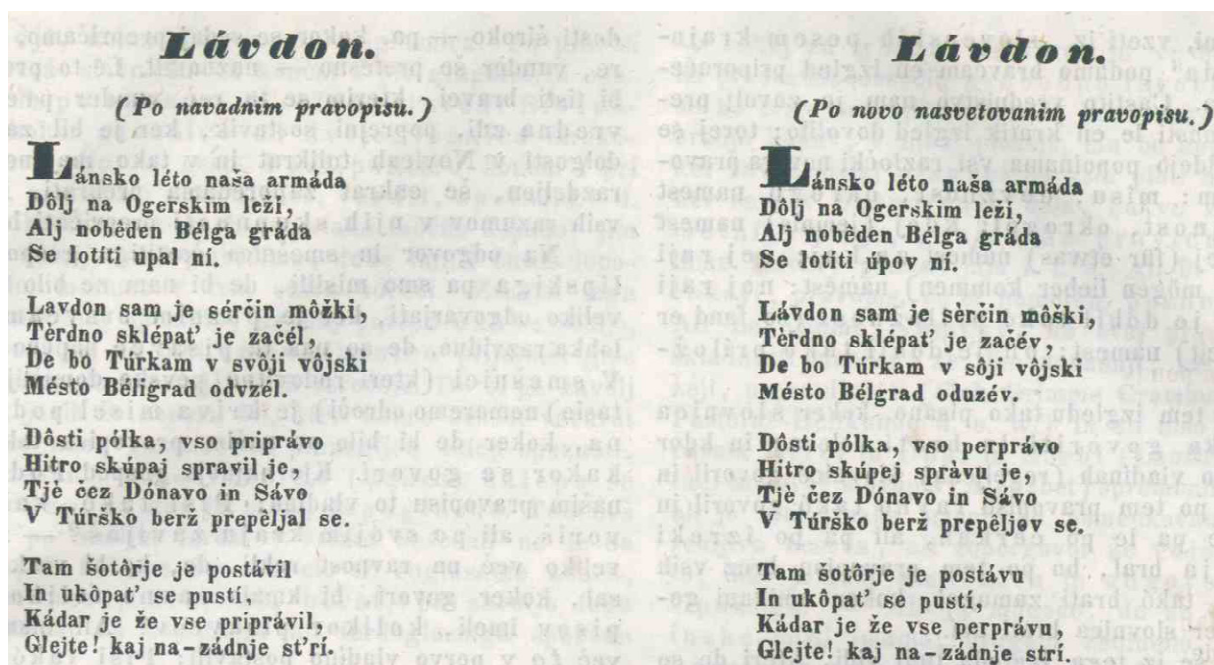
Pisanje po izgovoru je dobilo odgovor že v naslednji številki. Pod psevdonimom Podlipski je Peter Hicinger napisal članek proti zapisovanju po govoru, saj tako ne bi mogli imeti enotnega pravopisa, kar so očitali že Metelku. Dolenjci namreč izgovarjajo povsem drugače kot Gorenjci, kaj šele Belokranjci, ki izgovarjajo skoraj tako, kot se piše. Opozarja na to, da »prijetnost govora

ne visi od golih samoglasnic, ampak tudi od nježno izrečenih soglasnic«. (Novice 1849: 84) Pisava po izgovoru bi prav tako ločila Slovence med seboj, zato se avtor sprašuje, zakaj bi radi še zdaj, ko že imamo enotno abecedo, še kar naprej abecedno vojsko bili?

3.3 Nova pisava

(N 1849: 93–95)

V pisavi po govoru, ki bi po mnenju mnogih, zlasti preprostim bralcem, olajšala delo in učenje, nastanejo zapisi, kot so: misel > misu, dolžnost > dovžnost, okrogel > okrogu, kdaj > kdej, tako > toko. Pobudniki so se sklicevali na to, da je vse zapisano tako, kakor slovnica govoriti in brati vелеva. Glagoli in iz njih izpeljani deležniki se namesto z izglasnim -l vedno končajo s primernim samoglasnikom, predlog v pa se zapisuje z u. Kot zgled za novo pravo oz. pravopis, kot jo imenuje, Poklukar temu članku prilaga tudi pesem Lavdon, pisano v starem (imenuje ga tudi navadni) in vzporedno transliterirano v novi (nasvetovani) pravopis, da bi bralci sami presodili, katerega je lažje brati.

Slika 3: Prve štiri od 15 kitic pesmi Lavdon, pisane v gajici in fonološkem pravopisu. (Novice 1849: 93)

V teh nekaj kiticah se takoj vidijo razlike med pravopisoma, zlasti pri govorjenih položajnih variantah fonemov in redukcijah: upal > upov, pripeljal > pripeljov (avtor namesto l, ki se v izglasju izgovarja kot dvoustnični u, zapiše kar v, zaradi položaja v takšnem govornem okolju se tudi a labializira v o), možki > moški (zaradi položaja pred nezvenečim nezvočnikom se ž onezveneči in se izgovarja kot š, tako ga avtor tudi zapiše), začel > začev, odvzel > odvzev (gre spet za dvoustnično zaokrožen izgovor, zato avtor namesto l zapiše v), Beligrad > Belgrad (v govoru se najprej reducirajo vogelni samoglasniki samoglasniškega trikotnika – tako tukaj izpade i), pripravo > perpravo (spet redukcija i-ja, posledično se zaradi olajšanja izgovarjave med p in r vrine polglasnik ə), skupaj > skupej (preglas ob j), spravil > spravu, postavil > postavu, pripravil > pripravu, (spet ustnično-ustnična izgovarjava prvotno trdega l in potem še redukcija samoglasnika i, zanimiva je tudi različna pisava reduciranega o-ja v besedi st'ri > stri, ki se mora po starem pravopisu pisati z opuščajem, ker manjka o, ki bi sicer moral biti napisan, po novem pravopisu po izgovoru pa ga tako ali tako ne bi zapisali, zato v zapisu ni opuščaja).

4. Nove oblike

(N 1850: 15–16; N 1851: 67, 72–73, 76–77, 81–82; N 1852: 40)

Nove oblike so nastale kot rezultat približevanja različnih slovenskih narečij in oblikovanja enotnih skupnih pisnih form, na podlagi katerih se je iz več dialektičnih različic knjižnega jezika razvil en splošnoslovenski knjižni jezik. K poenotenju je svoje prispeval tudi duh slovanske vzajemnosti, katerega namen je bil nastanek enotne domače skupnosti v pisnem jeziku, ki bi se potem polagoma bližal ilirskemu jeziku. Ta težnja po spremembi v pisavi in njeni zagovorniki so bili zelo pomembni za preobrat v knjižnem jeziku, ki se je začel po letu 1850 z uveljavljanjem novih oblik.

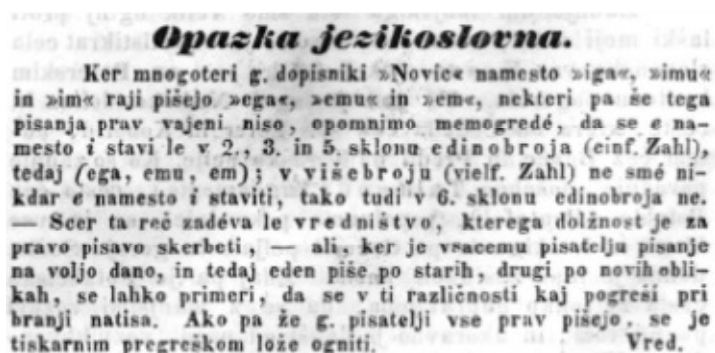
Svoj ilirski program, ki je poleg novih oblik vseboval tudi veliko utopističnih jezikovnih konstrukcij, je Matija Majar Ziljski predstavil v knjigi *Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u občeslavenski jezik* (1848). V pisavo je veliko njegovih oblik dejansko uvedel Luka Svetec - Podgorski (pa tudi: Cegnar, Navratil, Miklošič, Levstik, Valjavec, Cigale ...). Majar je zagovarjal stališče, da se smejo pisati samo tiste oblike:

1. ki so vseslovenske ali vsaj veliki večini znane ter so najbližje ilirskim in drugim slovanskim oblikam,
2. ki so etimološke,
3. ki se izgovarjajo, kot jih druga slovenska narečja izgovarjajo. (Povzeto po Breznik, 1982: 85.)

Namesto starih končnic (-iga, -imu, -am, -ama) so nove oblike pri pridevniki in samostalnikih moškega in srednjega spola uvedle končnice -ega, -emu, -om, -oma; za končnice 2. in 3. stopnje pridevnika končnice -i, -a, -e (namesto nekdanje -i, ki je veljala za vse tri spole), predpono naj- pri presežnikih (namesto stare nar-), skladnost pridevnika in samostalnika v množini srednjega spola (trdna vrata < trdne vrata), pisava šč za dotedanji š (piščal < pišal), pisava veznika da namesto de in končnica -nuti pri glagolih, ki se končujejo na -niti. S to zadnjo obliko so slovenski jezik skušali približati češkemu, ruskemu in drugim ilirskim jezikom, pisali so jo predvsem mladi literati, Valjavec in Koseski, a se pozneje v pisavi ni obdržala.

Po predstavitvi oblik se je odločilna doba zanje šele začela, saj je bilo treba v rabi pokazati, kako se bodo obnesle. Mladi pisatelji so v njih kar vztrajno pisali, nekateri pa so oblike sprejeli zelo pozno oziroma so nekatere oblike sprejeli, drugih pa se ogibali – Novice so na primer pisavo mlada leta sprejele šele leta 1866, medtem ko se pisava veznika da začne uveljavljati že leta 1851.⁸ Uredništvo je v kratkem sestavku dalo navodila dopisnikom Novic iz vseh pokrajin, naj poenotijo pisanje, da uredništvo ne bo imelo preveč dela in da ne bo prihajalo do neželenih »tiskarskih napak«. Naj namesto -iga, -imu, -im, pišejo raje -ega, -emu, -em, kar pa velja le za 2., 3. in 5. sklon ednine, v množini e nikdar ne sme zamenjati i-ja, tudi v 6. sklonu ne.

⁸ Leta 1852 je bil veznik da že popolnoma uveden, istega leta tudi predpona naj- pri tvorbi presežnika, končnice -ega, -emu, -em so v rabi že leta 1852 (poleg -iga, -imu, -im), leta 1854 so popolnoma uveljavljene. Istega leta Novice začnejo razlikovati spol pri primerniku in presežniku, kar se popolnoma uveljavi do leta 1863.

Slika 4: Navodila za pisavo novih oblik (Novice 1852: 40)

Potočnik v Novicah leta 1850 (15, 16) nove oblike argumentira po svoje:

- -om, -oma, namesto -am, -ama pri samostalnikih moškega in srednjega spola dopušča, a opozarja, le Slovencem na Kranjskem naj se stara pisava ne brani, ki so je bolj vajeni, in pesnikom, kadar se jim a-jevska končnica bolje prileže;
- -ega, -emu namesto -iga, -imu: -em namesto -im v mestniku ednine zaradi staroslovanske oblike potrjuje, prosi pa, da bi še nekaj časa -iga in -imu pisali, saj se tako na Kranjskem piše že tristo let in tako govori večina Slovencev;
- ujemanju v srednjem spolu se ukloni, a prosi »de nam dovolite tudi tukaj le počasi 'nova vrata odperati, da ne bodo preveč krožila in cvilila'«;
- s skladanjem pridevnikov druge in tretje stopnje se strinja, a poudarja, da je treba ločiti med določnim in nedoločnim pridevnikom in pri slednjem v vseh spolih pisati -i (lepši);
- tudi glagolom drugega razreda daje možnost, da bi se spregali na -uti, čeprav poudarja, da smo na končnico -iti v slovenščini veliko bolj navajeni, zato se je ne sme kar preklicati;
- za šč je hvaležen, da ga niso v težnji po jugoslovanski enotnosti v št spremenili;
- za vpeljavo da namesto de pravi, da se ne misli pričkati, »da nam le včasih tudi de pustite veljati«.

Potočnikovemu mnenju so se v Novicah pridružili tudi drugi, neznan avtor je zglede za sprejetje novih oblik iskal pri Belokranjcih, za katere trdi, da so najdlje od nemščine in italijanščine in imajo zato ohranjene najčistejše oblike. Podpre veznik da, končni -om, ujemanje pri srednjem spolu (tukaj se sklicuje na stavek iz Brižinskih spomenikov: Glagolite po nas redka slovesa in ugotavlja, da te oblike niso nič nove, ampak zelo stare), pri primerniku in presežniku zagovarja tri oblike, za vsak spol drugo. Avtor poleg novih oblik predlaga še dve pravopisni olepšavi: ukinitve končnice -u v rodilniku ednine moškega spola, češ da je grda in barbarska, in uvrstitev vseh moških samostalnikov v prvo moško sklanjatev (sin, sina; strah, straha; glas, glasa); ki pa se v rabi nista uveljavili.

Težnje po poenotenju oblik, ki naj bodo najlepoglasnejše in najbližje ilirščini, saj se bomo le tako lahko uprli ponemčevanju, so tudi že presegle nivo »samo« bližanja ilirščini, nekateri so hoteli, da bi se z drugimi Slovani preprosto zlili in na račun bratstva žrtvovali svoj jezik.

5. Miklošičev jezik v Slovenskem berilu (po državnem zakoniku)

(N 1853: 338, 346–347)

Miklošič je že za časa življenja veljal za izvrstnega in zaupanja vrednega jezikoslovca, nanj so se zaradi njegovega natančnega poznavanja slovanske gramatike zanašali mnogi, tako jezikoslovci kot laiki, in si njegova spoznanja ter razlage jemali in dajali za zgled. Da imajo njegove besede težo in pri ljudeh veljajo za kredibilne, je vedel tudi Bleiweis, ki je Miklošiča ob izdaji *Slovenskega berila za V. gimnazialni razred* (1853) prosil, naj spremembe v pisavi pojasni tudi bralcem Novic, saj bi tako lažje dosegli enotnost v pisavi. Na tem mestu bodo njegove ugotovitve le povzete, obravnavane pa pozneje pri razčlembi posameznih pravopisnih vprašanj.

Po ukazu ministrstva se je berilo moralo ravnati po pisavi v državnem zakoniku, zato so pri sklanjatvi moškega spola v 2., 3. in 5. sklonu obveljale oblike: -ega, -emu, -em, v 6. sklonu -im, v množini pa povsod -i-. Za polglasnik se venomer piše e (dober, težek, mertev, sem). Po državnem zakoniku so obveljala tudi dobre vina (ne dobra), toda lepša riba (ne lepši). Tukaj se že Miklošič sprašuje, zakaj taka dvojnost in zakaj niso po doslednosti zapisali tudi dobra vina. Pokomentira še rabo glagolov: treba je pisati začinjati, počinjati (ne začenjati, počenjati), kakor

tudi izpirati, podirati (namesto izperati, poderati), ker je tako pravilno po staroslovenščini, ohranilo pa se je tudi v štajerski slovenščini.

Miklošič komentira tudi oblike kazalnega zaimka (ti, ta, to > ta, ta, to), pisavo nj in tvorbo besed na -ski, kar bo vse obravnavano pri posameznih jezikovnih pojavih v drugem delu diplomskega dela.

6. O ustanovitvi višje slovnične sodnije

(N 1855: 62; 134, 138–139, 143–144; 166–167)

Novice so bile od samega začetka odprte za jezikoslovne komentarje, ki so jih pisali tako jezikoslovci kot nejezikoslovno izobraženi pisci, ljudstvo oz. bralci časopisa pa so si jih razlagali po svoje. Pojavili sta se tudi vprašanji, kdo določa pravila in ali so preprosti bralci sposobni iz jezikoslovnega komentarja sami povzeti pravilo? Zato se je leta 1855 prav v Novicah vnela razprava, da bi ustanovili slovnično sodnijo, ki pod budnim očesom slovničarjev in jezikoslovcev razreševala jezikoslovne dvome, vprašanja in dileme ter na koncu podala občeveljavno pravilo, po katerem naj se pišoči ravnaajo. Takšno službo so hoteli uvesti tudi z namenom, da bi slovenščino, ki je tedaj že dodobra sprejela nove oblike, še bolj poenotili in očistili ter ji pridobili veljavo med svetovnimi jeziki. Na podlagi dognanj jezikoslovcev v sodniji, ki bi za vse spisala kratka pravila, pa bi lahko izdali slovnico in tako dosegli tudi razcvet slovstva.

Zamisel o slovnični sodniji (akademiji) je bila dobro sprejeta. Začeli so že določati podrobnosti: delovala naj bi v Ljubljani, v njej pa bi sodelovali jezikoslovci, ki so dobro seznanjeni s slovnico (npr. Metelkovo, če spregledamo pisavo, v kateri je bila napisana) in zgodovinsko slovnico, saj bi le tako lahko različne pokrajinske variante usklajevali v občeslovenske. Predlagani so bili tudi že nekateri sodelavci: Metelko, Bleiweis, urednik Danice, k sodelovanju pa bi povabili še po dva Štajerca, Primorca in Korošca, ki živijo blizu Ljubljane. Če bi se pri posamezni odločitvi več kot polovica presojevalcev strinjala, bi pravilo obveljalo.

Poženčan v svojem dopisu Novicam tudi že opozori na napake in izpostavi vprašanja, ki bi se jih morala sodnija lotiti:

- glagoli gledam, poslušam itd. se namesto z roditeljskim vežejo s tožilnikom;

- zaimek svoj se pogosto narobe rabi;
- v zanikanih stavkih je pogosto tožilnik namesto roditelja;
- v orodniku ženskega spola naj bo pravilna končnica -oj (z lepoj suknoj), pri pridevniki v mestniku pa -ej (svetej cerkvi), ker se tako govori v veliko narečjih in staroslovenščini;
- Krajec, krajnski naj se po starem piše, torej: Kranjec, kranjski;
- Cele, Celovec, celski, celovski se mora pisati Celje, Celjovec, celjski, celjovski, saj je tako etimološko pravilno, pa še Gorenjci bi drugače v teh primerih švapali in izgovarjali Cevovec, kar pa ne;
- cesar, car, Mohor, lopar se sklanja s podaljšavo z r-jem, torej cesarja, carja, Mohorja, loparja;
- razločevati je treba dajalnik in mestnik: pragu, snegu, možu, sodu, delu; na prazi, v snezi, pri moži, v sodi, pri deli;
- pridevniki, ki se v imenovalniku ednine moškega spola končajo na -ži, -ši, -či, -ji imajo v srednjem spolu -e namesto -o: »rudeče, krajnje«;
- gospod se pred imenom, priimkom ali naslovom v ednini ne sklanja;
- sonce, Kupa v kranjski slovenščini ni prav pisano;
- u ne smemo povsod namesto v pisati: u pomeni nemško »bei« in se veže z roditeljem, v pa pomeni nemško »in« ter se veže s tožilnikom ali mestnikom.

(Povzeto po: Novice 1855: 139, 143–144.)

Bleiweis Poženčanovo zamisel o ustanovitvi sodnije pohvali, češ da si vsi želimo edinosti v pisavi, vendar pravi, da je takšna pobuda prezgodnja, ker se naš jezik še razvija in je zato normalno, da je v zapisu mogoče najti več oblik za isto stvar, ne moremo še poslednje sodbe podati in da jo je nemogoče izpeljati.⁹ Nemogoče zato, ker tudi »če bi bili sami angelji izvoljeni v njo, ker gotovo je, da ne bi mogla vsim vstreči« (Novice 1855: 143). Po Bleiweisovem mnenju

⁹ Nepotrebnost tega dejanja Bleiweis komentira tudi s starim pregovorom, ki pravi: "Saj da črka le mori, duh pa živi!"

se bo vedno našel kdo, ki bo rekel: »Kdo ste vi, da boste meni ukazovali, kako naj pišem?« S silo se ne more nič rešiti, zato tudi ljudi, ki bi ukazovali, kako naj se piše, ne bi nihče poslušal, vztraja Bleiweis in znova poudarja svoj: »Festina lente!« in »Kar čas terja, se zgodi samo po sebi; slovniško zapovedati se kaj tacega ne da, /.../« (Novice 1855: 144).

Z urednikom Novic sta se strinjala tudi Metelko in lavantinski škof Slomšek, ki pravi: »/.../ posnemajmo, kar je dobro in prav po duhu slovenščine; zloga bo polahoma sama došla; posiloma se doiti ne da.« (Novice 1855: 167) Ob tem je še poudaril, da se tudi Nemci še lovijo v pisavi in to ni nič slabega, pomembno je, da se ne oziramo na minljive oblike, le da besede ostanejo in se ohranijo.

Da bi takšna sodnija le vsiljevala jezik in da na kaj takega še nismo pripravljeni, sta bila glasna pomisleka, tihi, ki jih ni nihče direktno izpostavil, pa so bili: kdo bi takšno sodnijo financiral, kakšni bi bili stroški in ali bi bili jezikoslovci in drugi sodelavci pripravljeni delati tudi zastonj ali za glede na vložen čas skromno plačilo.

7. »Pokušnja novih domestivnih čerk za slovenski alfabet«

(N 1860: 383–384; 391–392; 415–417)

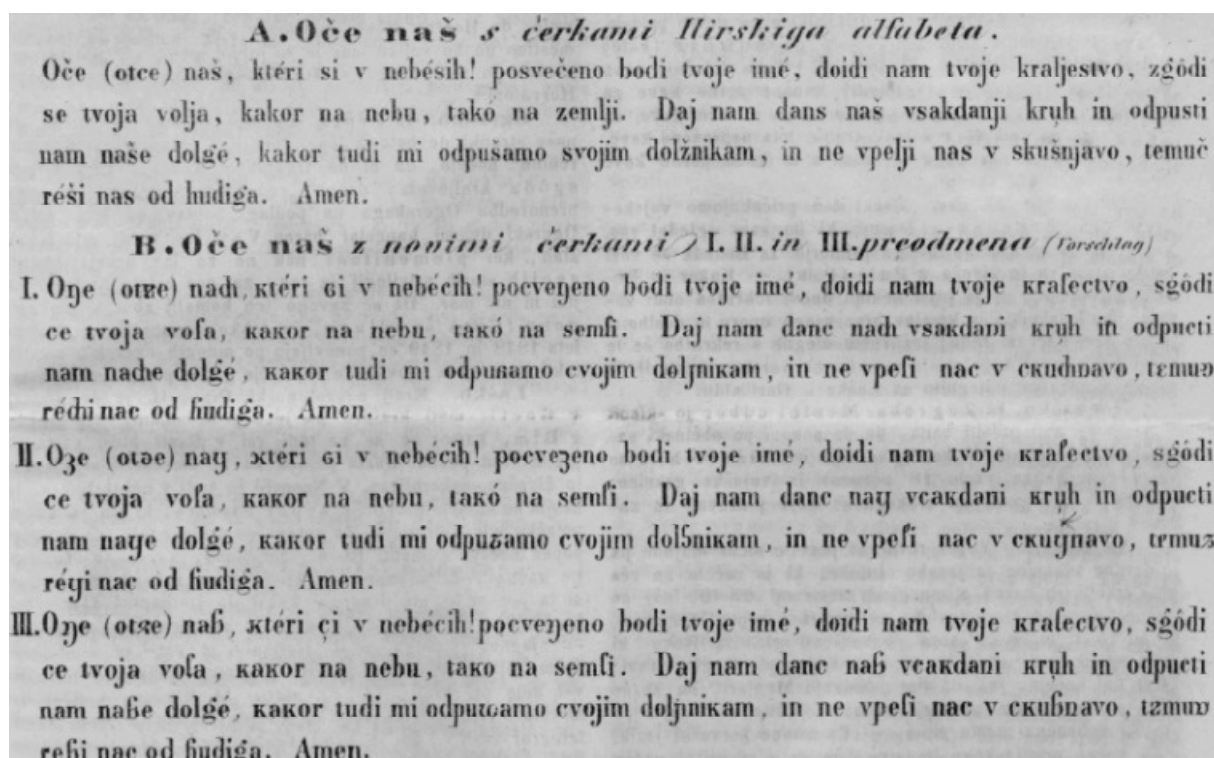
Za pokušnjo so v Novicah objavili razpredelnico in molitev Oče naš, transkribirano v vse tri variante oz. preodmene, kot se imenujejo, novih črk z namero, da bralci sami presodijo, katere črke so jim bolj všeč ali se jim zdijo najbolj uporabne, podaljšane ali tiste, ki ne štrlijo čez vrstico. Katera izmed predlaganih preodmen je najboljša, bi na koncu odločila večina. Predlagane so nove črke za c, č, z, ž, s, š, ə, k, dvočrkji lj in nj, h, t, ter ozki e in široki o.

Ilirske	c	č	z	ž	s	š	ə	k	lj	nj	é, ô, h, t.
I. <i>preodm.</i>	z(z,z)	g,đ(ɔɔɔ,ɔ)	s	ʃʃ(ʃʃʃ,ʃ)	c(ɛ,ɛ,ɛ)	ch,sh(zwch,w)	ɛ	k(x)	l	n	é-ê-ë-ø
II. <i>preodm.</i>	ə(ɔ,ɛ)	ʒ,ʒ(ɔ,ʒ,ʒ)	,	ʃ,ʃ(ʃ,ʃ)	,	y,ʒ(w,y)	ɛ(ɛ,ɛ)	κ	l	n(ɔ)	ô-ø-v-v
III. <i>preodm.</i>	ʃ(ɔ)	ʒ,ʒ(ɔ,ʒ)	,	ʃ,ʃ(ʃ,ʃ)	,	h,w(w,h)	z(ɛ,ɛ)	κ	l	n(n)	t,h-h

Slika 5: Pokušnja novih domestivnih črk za slovenski alfabet (Doklada Novic, november 1860)

Avtor novih črk ni znan, je pa uredništvo v opombi zapisalo, da je z objavo ustreglo posebni prošnji. Prednosti teh črk so po mnenju avtorja naslednje:

- odpravljajo nadležna in zamudna nadčrkovna znamenja in zamenjujejo nekatere za pisavo zamudne ilirske črke (z, ž, k);
- ponujajo posebno črko za polglasnik, ki je ilirski alfabet nima;
- z enočrkovjema za lj in nj je odpravljeno pisanje j, kar olajša natis;
- črka c se bolj razlikuje od e, zato bo lažje prepoznavna;
- večja lepota, ličnost in čistost črk;
- večja pripravnost za pisanje (lahkopisnost), hitrejši zapis in večja primernost za natis.

Slika 6: Molitev Oče naš v gajici in vseh treh različicah predlagane nove pisave

Na primeru molitvenega obrazca je mogoče videti, da predlagane črke niso prav nič lahkopisne, kar v naslednji številki Novic komentira tudi pisec, podpisan s psevdonimom Abecedar. Ta izpostavi, da morajo črke v prvi vrsti omogočati lahko branje in pisanje: imeti morajo razločne oblike, da jih ne pomešamo med seboj, vsaka naj zaznamuje po en glas in naj bodo gladke ter preproste oblike. Ne strinja pa se s posebnimi glasovi za ozki e, široki o in polglasnik, saj bi se tako iste besede v različnih sklonih različno pisale (krəh, kruha), kar bi povzročilo zmedo. Prav tako je zamudno zapisovanje naglasov, ki venomer pretrga pisanje, zato naj bo to rezervirano le za tiste, ki se šele učijo brati, in za dvoumne besede. Črke č, ž in š, ki smo jih dobili z gajico, se mu zdijo najnaravnejše, saj so »/.../ svojim sorodnicam podobne – kakor po glasu – tako tudi po obliki. Kaj li more v čerkopisji biti enojneje, naravneje, dosledneje?« (Novice 1860: 416) Avtor izrazi željo po poenotenju dvočrkij lj in nj, ki ga gajica ni izvedla, so pa zato poskrbele nove domesticne črke, le da zelo okorno. Novim črkam namreč očita, da čeprav so odpravile nadčrkovna znamenja, niso nič kaj lične in lahkopisne, so kvečjemu težkopisne in zamudne, poleg tega je avtor dal na voljo preveč variant (za ž tudi po 9 možnosti), nekatere že znane črke pa zamenjal za druge glasove (že uveljavljeni c za s in s za z). Sicer pa ima vsak svoj okus, zato bralce nagovarja, naj jih poskusijo zapisati in sami preverijo, kako se obnesejo v rabi. Na koncu pohvali le dve črki, ki olajšata pisavo, to sta l za lj in x za k (xral), vendar poudarja, da se zaradi dveh črk ne izplača menjavati celotne pisave.

Predlagana pisava ni doživela odziva ali pa tega v Novicah le niso objavili. Neodzivnost je mogoče pripisati za zapis zahtevnim pismenkam, preveč ponujenim možnostim za zapis posameznega glasu in pa predrugačenje nekaterih že uveljavljenih pismenk. Neuspeh pri uveljavitvi »novih domesticnih črk« pa je zagotovo pokazal na nekaj: to, da so bili bralci z gajico povsem zadovoljni, da so jo sprejeli za svojo in niso čutili potrebe po spremembah.

8. Proti mladoslovincem

(N 1873: 330, 336–337, 352–353)

V 60. in 70. letih 19. stoletja so kot radikalnejša politična smer nastopili mladoslovenci, imeli so bolj odprt pogled na narodnostno politiko kot konservativni staroslovenci, katerih veljak je bil tudi Bleiweis. Mladoslovenci so se zavzemali za uresničitev programa Zedinjene Slovenije, zahtevali so enakopravnost slovenščine v uradih in šolah ter enakopravnost slovenskega jezika v vseh deželah, zato so uživali veliko podporo ljudstva. Leta 1868 so ustanovili tudi svoj sicer politično angažiran časopis Slovenski narod. Njihovi radikalnost in svobodomiselnost sta se kmalu začeli kazati tudi v jeziku, v katerega so hoteli po hitrem postopku vnesti veliko novosti, s čimer pa se staroslovensko naravnane Novice, katerih moto je bil že desetletja *Festina lente!*, nikakor niso mogle strinjati. Leta 1873 so tako kar deževale pritožbe zoper mladoslovence, ki da s svojimi novotarijami jezik pačijo, grdiijo in kvarijo, očitali so jim tudi dialektomanijo in provincialnost. Res je, da so s svojimi skovankami povzročili kar precej zmede, sploh zato, ker pri izrazih niso bili stanovitni, ampak so komaj nekaj let stare nadomeščali vedno novi, kar je nedvomno povzročilo šok Novičarjem, ki so včasih o samo enem izrazu lahko razpravljali v več časopisnih številkah.

Pravo slovstveno revolucijo so naredili z izrazi: ešče, šče, nej namesto ni; nejsem namesto nisem; konči namesto vsaj; kakti, kakoti namesto kakor; mortu namesto morda; jačiši namesto jači, jakši; žitek, žizen namesto življenje; otec namesto oče; baš, barem namesto prav, vsaj; pa še besede: nalik, inem, dakle, obitelj, jednoč, nekoč, naravnoč, soč, uprav, stoprv in končnice -čki, -čtvo, -oj, o katerih avtor člankov J. K. meni: »Kdo bi se neki z vsako posebej vkvarjal? Kakor so vse iz enega razloga (iz dialektomanije) prišle na dan, tako jih tudi vse iz enega razloga odpravimo; in ta razlog je, da niso slovenske. Mi smo Slovenci in zato pišemo slovenski; novih, nenavadnih oblik se poprimimo le tedaj, če so res dobre in potrebne in če jezik lepšajo. Če pa nekateri »pisci« vendar hočejo po svoje pisati, naj pišejo svobodno, le to naj vedo, da jih mi ne posnemamo, ter jim vsiljeno robo pošljemo nazaj.« (Novice 1873: 337) V tem citatu je dodobra zajet odnos, kakršnega so staroslovenci imeli do mladoslovencev. Razjarjeni so bili zlasti zaradi poplave novih besed, ki so množično prihajale v tisk in njihovega pomena ni bilo mogoče vedno razumeti, zato so se bali, da bodo pogubile knjižno/pisno slovenščino, za katere standardizacijo

so se tako dolgo borili, in da bodo z njimi sezidali mladoslovenski Babilon, saj niti dva mladoslovenca nista pisala enako.

Avtor člankov J. K. mladoslovencom očita tudi nemškutarstvo, proti kateremu naj bi se mladoslovinci sicer bojevali, pri tem pa sami delujejo po pravilih nemške slovnice: pišejo brez da (že v Janežičevi slovnici zaznamovano kot germanizem), stavijo glagol na konec stavka, po nemškem vzoru pišejo dolge stavke in sestavljajo besede, kot sta prsobolen, krvoprotilje, za barvo pišejo izraz farba, za mast pa šara. Svoje zglede J. K. sklene s petimi točkami:

1. Najnovejša, ali bolje rečeno »mlada« slovenščina je hči nekaterih prenapetih učenjakov in ljubica nekaterih po novotarijah hrepenečih in hlastno se jih oklepajočih mladičev.
2. Njeno bistvo je negiranje mnogih dosedanjih besed in oblik brez stalnega nadomestila.
3. Njen slog je čudna zmes staroslovenščine in vseh drugih slovanskih jezikov, v kateri nadvladujeta štajersko-ogrsko podnarečje in nemška konstrukcija. V olepšanje ji služijo skovane spake, tu in tam tudi tuje besede.
4. Njena karakteristika je zmešnjava.
5. Njeni nasledki so skrunjenje jezika, skrupuloznost, skepticizem v pisavi ter slednjič: propad slovstva. (Povzeto po: Novice 1873: 353.)

Mladoslovinci so s svojim delovanjem v 60. in 70. letih 19. stoletja zagotovo pustili neizbrisljiv pečat tako na političnem kot tudi na jezikovnem področju, kjer so kot protiutež Bleiweisovim Novicam ustanovili prvi slovenski dnevnik Slovenski narod (1868–1943). Njihov glavni jezikovni predstavnik je bil Fran Levstik, ki je v jeziku zagovarjal zlasti bližanje staroslovenščini v upanju, da bi se prek te težnje jezikovno povezali z drugimi Slovani in ustanovili skupen južnoslovanski jezik. Levstikovanje, kot ga imenuje Breznik, pa slovenskemu jeziku ni prineslo stalnosti, h kateri so težile Novice, saj je Levstik oblike neprestano spreminjal, kakor je študiral stari jezik. Pomembne spremembe je dosegel pri pisavi v/l, kjer je sprejel pisavo bralec, bralka, bralstvo, vodilen, hladilen (navdahne ga Svetec: te oblike so speljane od deležnika na -l (Novice 1862: 131)) , a pisave ne uporablja povsod: igravec, pisavec ostanejo. Leta 1866 je izdal slovnico z novimi oblikami, ki so leto pozneje dokončno zmagale tudi v Novicah in Glasniku, poleg tega pa uvede še veliko drugih oblik, ki jih je dolgo rabil le sam. Poplavo velikokrat neutemeljenih

novoskovank so staroslovenci tudi najbolj očitali mladoslovcem, a so prav z njimi dosegli prenovo v jeziku in čas je pokazal, katere so ljudje sprejeli in katerih ne.

Levstikove sprejete spremembe:

- Jurij, Jurija, Julij, Julija, evangeli, evangelijska (pred tem brez i),

- drugo: domov (nam. domu); dražji, ožji, globočji, mečji, višji, nižji, večji (nam. draži, oži, globoči, meči, viši, nižji, večji); sever, -a, nam. sever-jas; dehteti nam. duhteti; pastirica, pestunja, lisica; zaželen, zanikaren; dreviti; zmerom, sprejetje končnice -om, pri množinskih samostalnikih srednjega spola: k ustom, pljučem, tlom, vratom, nastavi tudi pravilnejše oblike za pisavo oziralnega zaimka: pri komer, s komer; pri čemer, s čimer; kateri za kateri.

9. Sklep: kako je bil pravopis razumljen?

Prvo pravopisno vprašanje, ki se je pojavilo kmalu po začetku izhajanja Novic, je bilo vprašanje pisave. Novice so gajico uvedle med prvimi in ravno po njihovi zaslugi se je kmalu uveljavila po celotnem slovenskem prostoru: »/.../ z Bleiweisovimi Novicami pa se je (gajica) razširila po vsem slovenskem jezikovnem območju; 1899. leta jo je Levec uzakonil v svojem pravopisu.« (Jež, 1996: 32). Po sprejetju gajice, ki je z enočrkovnimi znamenji odpravila težave pri soglasnikih (z zamudnim dvočrkovnim zapisovanjem), je Metelko kmalu izpostavil težavo, ki je gajica ni rešila – premalo črkovnih znamenj za zapisovanje vseh samoglasnikov (le pet znakov za osem samoglasnikov in pomanjkanje grafema za zapisovanje polglasnika). Predstavil je svoj črkopis, ki pa ni bil sprejet, saj je bil prezahteven. Po poenotenju pisave (pri naglasnih dvojnicah so sprejeli označevanje z naglasnimi znamenji) se je pojavila pobuda po zapisovanju po izgovoru, zakaj bi govorili eno in pisali drugo? Ta pobuda pravopis razdeli na etimološkega in fonološkega, ki pa bi zelo zanemaril morfološki vidik, zato ni sprejeta in zmaga slogan: Pišimo, kakor smo pisali! Le tako bomo lahko imeli enoten jezik, ki bo združeval v različne pokrajine razkropljene Slovence. Združevanje med Slovenci pa v 50. letih z ilirizmom preraste v težnjo po jezikovnem zbliževanju z drugimi Slovani, zato Matija Majar Ziljski predlaga nove oblike, ki jim Novice sprva nasprotujejo, a se jim postopoma uklonijo, zadnjo sprejmejo šele leta 1866 (končniško ujemanje pridevnika in samostalnika v srednjem spolu). Nove oblike so uzakonjene tudi v državnem zakoniku, v svojem berilu pa jih sprejme tudi Fran Miklošič, eden vodilnih

jezikoslovcev tistega časa, ki so mu mnogi zelo zaupali. Po tem, ko je pokrajinskost presežena, se začne pojavljati vedno več vprašanj glede zapisa posameznih glasov (na primer: lj, nj, u/v, v/l), zato v Novicah predlagajo ustanovitev slovnične sodnije, ki bi kovala pravila, po katerih bi se pišoči ravnali. A brez uspeha. Zamisel je označena za preveč komplicirano in preuranjeno, poleg tega ni bilo jasno, kdo bi jo financiral. S »pokušnjo novih domestivnih črk« se pojavi še en poskus po spremembi pisave, a ne dobi odziva, saj je gajica že popolnoma zakoreninjena, poleg tega je ljudem pomembnejša rešitev drugih pravopisnih težav, ki jih z zgodovinsko-sodobno jezikovno zmešnjavo dopolnijo še mladoslovenci. Ljudje začutijo potrebo po kodifikaciji, kako pisati, uporabljati stare izraze ali sodobne, upoštevati etimološki zapis ali fonološki? Ljudje potrebujejo pravila tudi pri pisanju tujk, ki zaradi tehnološkega razvoja vse bolj vdirajo v jezik.

Sprva je bil torej pravopis razumljen kot vprašanje o pisavi. Ko je bila ta določena, bi lahko bilo konec težav, vendar ima slovenski jezik več glasov, kot je v gajici pisnih znamenj zanj, zato se je odprlo vprašanje etimološko-fonetične dvojnosti, razlike v rabi, ki jih je bilo vedno več, pa so na koncu privedle do potrebe po kodifikaciji pravopisa, ki ga je leta 1899 v knjigi uzakonil Fran Levec: »Ker ne ustreza (gajica) na fonološkem principu osnovanemu razmerju med glasovi in črkami slovenskega jezika, je moral črkovnim preglednicam nove pisave dodati tudi obsežna pojasnila o tem, kako se posamezne črke v določenih položajih izgovarjajo. Tako so postale del prvega slovenskega pravopisa tudi osnove pravorečja, zaradi fonološko in jezikovnorazvojno pogojenih premen pa tudi osnove besedotvornega, oblikoslovnega in skladenjskega sestava slovenskega jezika.« (Jež, 1996: 32–33)

4. II. del: Obravnava po tematiki

Vsi pravopisni članki, ki jih obravnavam, so sicer iz časa pred izidom Levčevega pravopisa, a je v njih predstavljenih veliko pravopisnih dvomov, ki zajemajo različne ravnine, debat in predlogov, ki so konec 19. stoletja dobili pečat prav v Slovenskem pravopisu. Razvrščeni bodo po temah, te pa glede na število referenc od najbolj do najmanjkrat obravnavanih. Vsaka tema ima desno pod naslovom eno ali več kratic, ki označujejo, katere jezikoslovne ravnine obravnava. Oznake pomenijo: Bes. – besedje, Bt. – besedotvorje, G. – glasoslovje in Obl. – oblikoslovje. Ugotovitve, katere jezikoslovne ravnine so najbolj zastopane, bodo podane v zadnjem delu diplome v poglavju Analiza in rezultati.

1. O pisavi domačih lastnih in naselbinskih imen

Bes., Bt., G.

(N 1856: 75–76, N 1856: 388–389, N 1857: 416, N 1858: 282, N 1863: 270–271, 321–322, 337–338, N 1864: 224–225, N 1866: 238–239, 247, N 1866: 174–175, N 1875: 361, 1896: 152–153)

Pobuda, naj se slovenska naselbinska in lastna imena pišejo po slovensko, je v Novicah zapisana že leta 1856 (o naselbinskih imenih na straneh 75–76, o osebnih imenih na straneh 388–389), vendar še do konca stoletja ni povsem uveljavljena, saj so pogosti zapisi z nemško pisavo, tudi po francosko in italijansko. Tudi v slovenskih šolah so otrokom pogosto potujčili priimke, da so se lahko otroci istih staršev pisali vsak drugače. Tako se je po Marešičevem zapisu v Novicah (1863: 270–271) pripetilo, da so slovenski učenci iz Novega mesta, Celovca in Karlovca prišli v sedmo šolo v Ljubljano, kjer jih je Matevž Ravnikar okregal, ko je videl zapise njihovih imen v spričevalih (Javornig namesto Javornik, Konjchegg namesto Košek, Wretschko namesto Vrečko, Tschör[chahlegg namesto Čeršalek). Podobno se je dogajalo v vseh višjih in nižjih šolah na Slovenskem, vsak učitelj je pisal po svoje, kar graja pisec člankov (podpisan z –a–) iz leta 1863: »Zanikrnost, ki si še toliko ne prizadene za tako važno reč, kakor je pravopis lastnih imen in posebno priimkov, vredna je javne in ojstre graje. Kdo pa naj piše ta imena pravilno, če ne učilnice pravilnega govorjenja in pisanja? In kje naj se jih navadi mladina, če ne že v šoli?«

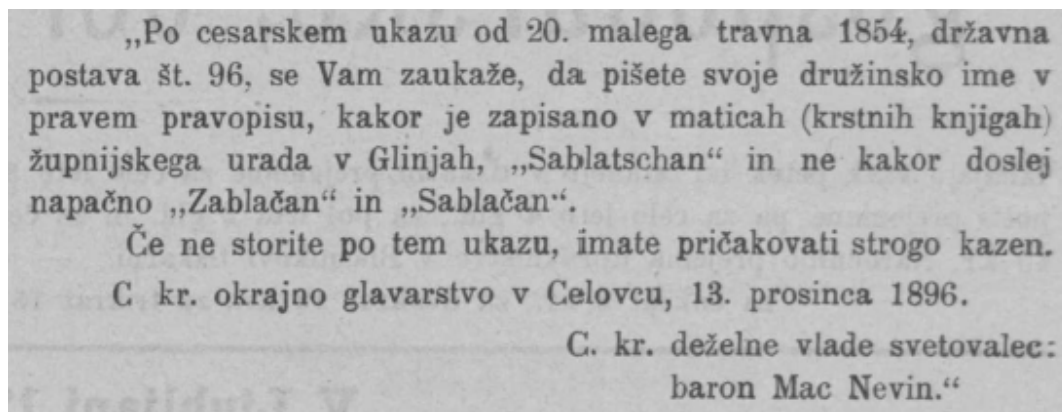
(Novice 1863: 321) Avtor da tudi zglede za imenoslovne mešanice več jezikov, kakor so jo zapisali v neki šoli: (napačni zapisi nemških imen: Franc, Ludwik, Matias, Andrejas, napačni zapisi slovenskih priimkov: Galob, Komel, Polšak, laška imena v slovenski preobleki: Marcola, Peroci, Spacapan, Francoz, slovenska v nemški in nato laški: Bosig, Ursig, Caucig prepisana v Bozič, Ursič, Kavcič namesto Božič, Uršič, Kavčič (podobno se je dogajalo tudi z drugimi priimki na -ič) in Nemec po slovensko: Žorš (George) in Žvab (Schwab)). Avtor predlaga, naj se organizira kakšna konferenca na začetku vsakega šolskega leta, na kateri bi učeni možje pretresli pisavo imen vseh učencev, preden se vpišejo v imenike posameznih razredov. To bi bilo zelo pomembno, poudarja avtor, saj mnogi še čez vrsto let zahtevajo prepise spričeval iz teh knjig, ki so polne napak, a verjetno bi se učiteljem zdelo sramotno in pod častjo posvetovati se o golih črkah. Spet drugi so si z neslovenskim zapisom želeli pridobiti večji ugled in status v družbi, zato so č, ž in š v priimkih zamenjevali s tujimi veččrkovnimi zapisi: *fch*, *tfch* in *sch*. Starši so zahtevali tudi, naj učitelji v šolah pišejo priimke njihovih otrok po tuje, čeprav so vse ostale priimke zapisovali v slovenski pisavi.¹⁰

Da je le narodna pisava edina prava, se strinja tudi pisec člankov iz leta 1864 – sprašuje se, zakaj profesorji, ki nemška, laška in francoska imena pišejo po nemškem, laškem in francoskem pravopisu, slovenskih ne morejo po slovenskem? Drugi pravopisi namreč ne delajo razlike med slovenskimi priimki (na primer Košar in Kožar po nemško oboje zapisujejo Koschar) in tako pogosto koga preimenujejo. Če kdo ne zna brati slovenskih č, ž in š, naj v oklepaju napiše priimek po nemško ali laško, le izvirnik naj bo napisan v slovenščini (na primer: Čuk (Tscuck, Ciuc)). Tistim, ki za svoje otroke zahtevajo, naj se pišejo po tuje, naj učitelj ob priimku napiše zvezdico in v opombi pojasni, da je zapis takšen na željo staršev.

¹⁰ V naslednjem odlomku je dobro prikazano, kako so uradne ustanove pisale dopise (ta je iz leta 1810), slovenski jezik so potujčile z nemško pisavo, da se je Slovincem zdel bolj tuj od nemškega in so se zgražali, češ da oni pa že ne razumejo »te nove šprahe«: »V' Imenu Joje Svetluſt Zeſaria teh Franzosov, Krala od Laſhkega, Varha Renanſke, inu ſredneka // Shwaizarſke zavese, &c, &c, &c. // Inu ſkuſ muh te Nam is Decretam od 25. decembra 1809. dane oblast. // My Hirgeneral tega ſapovedinſtva, Pervi Poglavar uſeh Illirſkeh Deſhel, Zhes naprejudarjene Goſpuda General-Inrendenta teh Finanz ſmo ſklenili, nu ſklenemo koker pride: //

Podpiſan: Hirgeneral, Vajvod od Raguse.« (Novice 1870: 46–47.)

In čeprav slovenski pravopis že od leta 1850 v državnem zakoniku in deželnih zakonih ne pozna zapisa tsch, ampak le črko č, je gospod Zablačan leta 1896 od celovškega glavarja, barona Nevina, prejel sledeč dopis:

Slika 7: Baronova zahteva po drugačnem pravopisu, kot je bil v veljavi.

Levec trdi, da se morajo nemška osebna imena v slovenščini vselej zapisovati nespremenjeno in ohraniti obliko, ki jo imajo v nemščini, na katero se v stranskih sklonih pritakne slovensko končnico.

Podobno kot pri zapisih osebnih imen so se vemale polemike tudi o zapisih naselbinskih imen, saj so tudi te pogosto ponemčevali in poitalijančevali, celo do te mere, da nihče ni vedel, o katerem kraju je govora. Marešič (Novice 1863: 271) piše o tem, kako je neko pisemce z napisom St. Marein im Bezirke Stein romalo od pošte do pošte, da je nazadnje nekdo na ljubljanski pošti čez pol leta naslovnika prepoznal po imenu in povedal, da živi na Šmarni gori, da naj se tja pismo dostavi. Pobuda, naj se slovenska mesta, vasi, trgi, hribi in vode zapisujejo po slovensko, je bila torej jasna.

Avtor člankov iz leta 1863 piše tudi o zablodah v pisavi imen rojstnih krajev: Kranjervas, Zapuše, Roncina, Wipulsano, Bainšica, Savonja, Stracič (namesto Krajnavas, Zapuže, Ročin, Vipuže, Banjšica, Zavodnja, Stražič), nekaterim krajem pa so v zapisih kar tako brez potrebe dodajali

laški o: Čapovano, Martinjako, St. Roko, Salkano. Veliko se je na splošno pisalo o imenih primorskih krajev, ki so bila pogosto poitalijančena.

J. V. v članku iz leta 1857 piše, da je pravilno pisati Istra, Istran, Istarka, istarsko, namesto (v)laških zapisov z -j-: Istrija, Istrijan, Istrijanka, istrijansko. O poitalijančevanju severnoprimorskih krajev je leta 1866 pisal tudi V. Lužnik: Zadrg so preimenovali v Čader, Livek v Luico, Burjano v Boreanno, Zat(o)min v Sotto Tolmino ali Sottolmino, Vršino v Ursino, Brginj v Bergogno, Potok v Potocco, Koborid v Caporetto. Laška imena so pozneje privedla celo do tega, da so tuji jezikoslovci slovenske kraje poimenovali na osnovi italijanskih poimenovanj. Iz Sotto Tolmino je nastal Untertolmein, čeprav vas Zatolmin leži nad Tolminom in ne pod.

O tem, kako se istrska imena v Novicah preveč po laško pišejo, se v Jezikoslovnih drobtinicaх pritožuje J. V. – namreč, da so Lahi istrska imena na -o in -a ter tista, ki vsebujejo besedo grad, preoblikovali po svoje: Castua iz Kastavgrad, Lovrana iz Lovrangrad, Volosca iz Volosko, Pisino iz Pazingrad, Fasano iz Fazan, Citanuova iz slovensko Novigrad, Castagna iz Kostanjica in še mnoga druga. Našteje še imena, ki so v obeh jezikih enaka: Berda, Beršecgrad, Vodice, Mune, Jelšane, Pasjak, Hrusica, Golac itd., in tista, ki so popolnoma različna: Motovun (Montona), Kringa (Corridico), Buzet (Pinguento) in druga.

Leta 1858 Davorin Trstenjak razpravlja o pisavi Svetovid/Svetovit, in sicer pravi, da se v vseh izvirnikih Svetovit bere in da vit »pomenjuje govoriti in svetiti«, nadaljnji pomen svetlega pa je bog, Svetovit pomeni torej svet(l)ega boga, podobno še Jarovit (jari bog), Samovit (sam, mirni bog), Ludevít (ludni bog), Karevit (karajoči bog), Radovit (radostni bog), Dalevit (daljnji bog), Hostivit (gostibog).

Pravila o pisanju pridevnikov iz zemljepisnih lastnih imen še ni bilo in so jih pisali mešano, zdaj z veliko, zdaj z malo začetnico. Leta 1875 je uredništvo Novic po pisavi tovrstnih pridevnikov, izpeljanih iz zemljepisnih lastnih imen (deželskih, narodnih, mestnih in drugih) vprašalo tudi jezikoslovca Mateja Cigaleta: Kako jih pisati, z veliko ali malo začetnico? Na ta poziv Cigale odgovarja, da gre za čisti slučaj in pisateljevo individualno težnjo, kako jih zapiše. Miklošič je v staroslovanskem slovarju z malo začetnico pisal tako samostalnike (kraje, prebivalce) kot tudi pridevnike, zato se po njem ni bilo mogoče orientirati. Cigale pa predlaga pisavo, kot jo ima

večina Slovanov, ti so z malo začetnico zapisovali vse pridevnike, ki ne opravljajo vloge samostalnika (Ogerska in Kranjska bi v tem primeru pisali z veliko začetnico). Z veliko začetnico se poleg zadnjih pišejo tudi svojilni pridevniki, izpeljani iz lastnih imen. Vendar pa se Cigaletu postavi vprašanje, kaj storiti v primeru, ko je ime lahko splošno ali nesplošno, recimo Dolina, Dobrava, Dvor, Grad, Jezero, Ledine, Njive, Otok, Planina, Polje, Potok so kraji – in če pridevnike pišemo z malo začetnico, ne moremo natančno določiti izvora planinskega sira – je bil kupljen v Planini ali narejen na planinah? Enake težave so še s Podgoro, z Zagorjem in Zalogom, zato Cigale konča: »Jaz torej mislim, da bi pridevnike vsaj od imen mest, trgov in vasi in tako tudi gora in voda in podobnih bilo primerneje pisati z veliko začetnico.« (Novice 1875: 361)

Levec v pravopisu poda pravilo, da se vse vrste lastnih imen pišejo z veliko začetnico, o pridevniki pa piše sledeče: z veliko začetnico se pišejo pridevniki s priponami -ov (-ev), -ji, -in, -nji, narejeni iz osebnih lastnih imen ali iz imen, ki se rabijo kot osebna; iz osebnih imen narejeni pridevniki na -ski se pišejo z malo začetnico; nekateri pridevniki se morajo pisati zdaj z veliko zdaj z malo začetnico, odvisno ali so nastali iz lastnega ali občnega imena; pridevniki iz lastnih imen, ki niso osebna, se pišejo zmeraj z malo začetnico (razen če zaznamujejo dele lastnih imen).

2. O pisavi tujk, tujih lastnih in krajevnih imen

Bes., Bt., G.

(N 1851: 81–82, N 1851: 139, 144, N 1853: 338, 358–359, 374–375, N 1857: 70, 322–323, N 1874: 100–101, N 1875: 90–91, N 1881: 75, N 1882: 412–414, N 1884: 68)

Namesto iz nemškega jezika napačno pretvorjenega z v c, ki se bere po časopisih in v Javornikovem prevodu Svetega pisma, naj se piše z (namesto Gaca, Caharijia, Lacar, Jezus Nacarenski torej Gaza, Zaharija, Lazar, Jezus Nazarenski), piše avtor članka iz leta 1851. Prav tako meni, da se v imenu Marija ne sme pisati črke j, »ker je nepotrebna, gerda viditi in nas brez potrebe odcepi od vsih Slavjanov in od cele Evrope.« (Novice 1851: 81) Marija naj se v vseh sklonih brez j piše, kot je v latinščini: Maria, temu zgledu pa je treba slediti tudi pri drugih imenih, ki jih v časopisih in knjigah pogosto pišejo z j: Lucija, Cecilija, Rozalija. Po Marii se

morajo zgledovati tudi druge tujke ter imena, tako je napačno pisati *Austrija*, *Austrijanski*, *Italija*, *Azija*, *Galicija*, *Sijon*, *milijon* – takšno pisavo avtor članka ozmerja s čudno in barbarsko. Saj v slovenščini tudi v drugih besedah (na primer *nauk*) po dva samoglasnika skupaj stojita, zakaj tudi pri tujih besedah ne bi mogli ohraniti originalne pisave? Če izgovarjamo isto, kot se izgovarja v latinščini, zakaj ne bi tako tudi pisali. O pravopisu lastnih imen avtor svetuje naslednje: »Tuja lastna imena pišimo v izvirnem pravopisu, pri bolj navadnih po zgledu Talijanov namesto *ph* pišimo *f*, nam. *th* *t*, nam. *y* *i*, pri nenavadnih ohranimo popolnoma izvirni pravopis.« (Novice 1851: 82)

Proti vstavljanju *-j-* v tujih besedah, kjer ga v izvirniku ni, piše tudi drugi avtor člankov iz leta 1851. Vstavljanje *j*-ja med dva samoglasnika je slovenska pokrajinska navada, ki olajša izgovor, a v knjižni jezik ne sodi, poudarja. Če pišemo tujke, kot so *Diogen*, *Sion*, *Austria*, *ceremonia* z *j*, bi morali pisati tudi slovenske besede z *j* (ali v pred zadnjimi samoglasniki), torej pojiščem, jimam, voče, navuk. Napaka zapisovanja *j* pri tujkah se je po njegovem mnenju začela z zapisovanjem *j* na podlagi krajevne izreke v molitvenih knjigah pri imenu *Marija*, ko je bila slovenščina še neizobražen jezik, zdaj pa, ko je postala omikana, ga je treba odpravljati in pisati po evropskem pravopisu, torej brez *j*. Pisanje *j*-ja se mora po besedah avtorja opuščati povsod, ker ta črka dela jezik nepotrebno mehak, oklestiti jo je treba tudi pri sklanjanju besed, ki se končajo z *r* (*papir-a*, *cesar-a*), pri sklanjanju ženskih samostalnikov (*sodnia*, *komisia*), tudi v tretjem sklonu (*komisii*, *sodnii*), po zgledu *Ilirov* naj bi *j* začeli izpuščati tudi pri tvorbi komparativa (in pisati npr. *prijetnia* reč) ter namesto *v v* tujkah vselej pisati *u* (*Europa*, *Austria*).

Razlagama o pisanju tujih imen iz leta 1851 nasprotuje Miklošič. Njegovo vodilo v članku iz leta 1853 je: »/.../ piši, ako izpeljava ne brani, kolikor je moč, kakor govoriš /.../« (N 1853: 338) On tako končnice pri tujih imenih piše z *j*: *Marija*, *Terezija*, *Azija*, *Perzijanske*. Le v korenu, opozarja, naj se »tujkam obraz ne pači«, tako ostaja *Diogen* (ne *Dijogen*).

A. Oliban (1853: 358–359) komentira Miklošičevo pravilo kot slabo, veliko lepše so mu nove oblike *Maria*, *Azia*, *Perzia*, ki so bile v *Novicah* tedaj že dve leti v uporabi, kot pa stare. Vsak Slovan bo zapis *Maria* prebral z *j*, zato se mu ne zdi potrebno, da bi ga zapisovali, poleg tega pravi, da se mu i v imenu *Marija* ne zdi nič drugačen od tistega v *Diogenu*, zakaj bi torej imeli dvojne zapise?

Če pišemo Marija in Azija, smo v enotnosti s staroslovenskim, ruskim in srbskim jezikom, pa tudi hebrejskim, saj je Marija po hebrejsko Mirjam ali Marjam – pa leta 1853 zapiše Hicinger. Črka j tudi povezuje dva samoglasnika med seboj in olajša izgovor.

Slovenski pravopis razjasni pisavo tujih glasov in črk: ch, ph, q(u), rh, th, x, y se zapisujejo k ali h, f, k(v), r, t, ks, i; grški z se zapisuje z z, latinski c pa pred e, i, y in s s c, v drugih primerih s k.

Fran Levec je v pravopisu leta 1899 uzakonil tudi končnico -ija. Ker v slovenskem jeziku med dvema samoglasnikoma nastane zev, jo je treba zapolniti s soglasnikom. Pri tujih besedah, ki se končajo na -ia, -ie, -ea, to zev zapira črka j.

Levčev pravopis odpravi dvome o pisanju tujih dvoglasnikov: dvoglasniki au, eu, ai, ei, oi, ui se spreminjajo v av, ev, aj, ej, oj, uj; ae in oe pa v e. Kadar pa v korenu osnove drug ob drugem stojita samoglasnika, ki nista dvoglasnik, ostane zlog odprt. Pri prevzetih besedah, ki so že povsem domače, pa se taka zev spet zapolni s samoglasnikom j. Tako je Levec rešil vse dvome, zakaj se piše Diogen, zakaj poezija in zakaj komedijant.

Kako pa se tujim imenom prilega slovenska končnica -ski? Na napake pri pritikanju te končnice je leta 1857 opozoril Sekolovski. V slovenskem jeziku je namreč treba končnico dodati neposredno na osnovo, čeprav je večina knjižnih virov tedaj končnico pritikal že podaljšani avstrijski osnovi in zapisovala: evropejski, azijski, amerikanski, afrikanski, avstrijski (iz europäisch, asiatisch ...) namesto: evropski, azijski, ameriški, afriški, avstrijski. Poleg tega imata izraza ameriški in amerikanski različna pomena, saj se prvi nanaša na, kot piše Sekolovski, »vlastnino zemljinega dela« (npr. ameriške reke), drugi pa na »bivavško lastnino« (npr. amerikanske navade). Avtor članka razpravlja tudi o imenih prebivalcev, ki so jim pogosto pritikal kar dve moški končnici: Amerikanec, Afrikanec, Avstrijanec, Dunajčan, Celjčan (končnice so zložene iz po dveh obrazil -an in -ec ter -ec in -jan, vmesna stopnja je tako Dunajec-jan in Celjec-jan), namesto da bi pisali: Amerikan, Afrikan, Avstrijan, Dunajan, Celjan ali Dunajec, Celjec.

Končnico -ičen se uporablja samo pri tujkah, izpeljanih iz besed na -ika (na primer metrika)¹¹, piše avtor članka iz leta 1875, pa še tukaj se ga je treba pri krajših pridevnikih ogibati, napačno pa je takšno končnico pisati pri drugih tujkah (na primer moraličen, saj je pravilno moralen).

Levec o tvorbi tujih imen na -ski konkretno ne govori,¹² zapiše pa, da ker slovenščina tujim besedam ni naklonjena, je treba tujkam v delih in končnicah dati kolikor se le da domačo podobo. O priponi -jan zapiše, da se uporablja pri tvorbi samostalnikov, ki pomenijo moške osebe po svojem domovanju, pred pripono pa nastopi jotacija, zato so rezultat omehčane oblike: Američan, Dunajčan, Meščan ... Pripono -ec Levec nameni le za samostalnike, ki pomenijo delujoče osebe.

O pravilni pisavi imen tujih krajev je leta 1857 pisal P. Hicinger, ki razpravlja o pretvorbi končnic: latinske in italijanske besede, ki se končajo na -a, je treba v slovenščini povsem ohraniti, latinski množinski -ae in -i (ter grška -a in -o) se v slovenščini pretvorijo v -e in -i, latinske s končnico -us in -um, italijanske s končnico -o in grške, ki se končajo na -oç in -ov, pa se v slovenščini sklanjajo brez teh končnic. Hicinger je zastopal načelo, da je treba imena čim bolj posloveniti ali namesto nemških krajevnih imen prevzeti raje tista, ki so jih že preoblikovali drugi Slovani, in tako pisati: Cahi namesto Aachen, Frankobrod namesto Frankfurt, Kostnica za Konstanz, Devin namesto Magdeburg in Režno za Regensburg. Pri nerodnih nemških preoblikovanjih je bolje uporabiti latinske ali italijanske pretvorbe ali preprosto dodati -a (za Köln Kolonija, ne Kolin, za München Monakovo, za Bonn Bona, za Göttingen Gotinga, za Freisingen Frizinga, za Bremen Brema in Hanover Hanovera). Nekatera nemška poimenovanja krajev so bila prvotno slovenskega izvora, zato se lahko namesto Salzburg uporabi raje Solnigrad, za Leipzig Lipsko ipd., prav tako bi morali preimenovati nekatera nemška imena, ki nimajo slovenske različice, čeprav gre za kraje v osrčju slovenskega ozemlja (Žuženberg, Lutmerk), kakor se je Marburg preobrazil v Maribor. Za kraje Vzhodne Evrope so po večini že

¹¹ Pri tem primeru se lepo vidi, da so bile jezikoslovne razlage v obravnavanih člankih v Novicah še bolj splošne, strokovni jezik še ni bil izoblikovan, tudi poznavanje teorije je slabo, saj se je šele oblikovala, zato avtor piše o končnici -ičen, namesto da bi pisal o končnici -en in jotaciji, ki povzroči mehčanje soglasnikov pred seboj.

¹² Premene, ki nastanejo pri tvorbi, bodo razložene pozneje.

obstajala slovanska poimenovanja: za Konstantinopel Carjigrad, za Tesalonik Solun, za Ofen Buda in za Lemberg Levov, za kraje Zahodne Evrope pa so bila preimenovanja bolj ponesrečena, saj se slovenski zapis Marsilia za Marseille ne sliši nič kaj bolj slovensko od izvorno francoskega poimenovanja.

Levec poda pravila za pisavo latinskih in grških lastnih imen. Moška in ženska imena na -a v slovenščini ohranijo svojo končnico, prav tako moška imena na -er, -on, -or, -an, grška ženska imena na -e spremenijo -e v -a, moška imena na -as (s soglasnikom spredaj), -ias, -yas, izgubijo končniški s. Končnico izgubijo tudi imena na -es, -os, -us in -um, pri čemer se nekaterim deželskim imenom končnica -um spremeni v -ja. Levec posebej obravnava le množinska krajevna imena na -ae (ai), -i (oi), -a in -es, ki se tudi v slovenščini sklanjajo v množini, grške sestave s -polis imajo dve obliki (Akropolis in Akropola).

Pri nemških, madžarskih in italijanskih krajevnih, deželskih, rečnih in gorskih imenih Levec potrjuje Hicingerjevo načelo: če imamo za ime na razpolago posebno slovansko ime, pišemo to, vendar le takrat, ko je to splošno znano in vsi vedo, za katero mesto. Kadar za nemško, madžarsko ali italijansko ime ni slovenskega izraza, je treba vzeti latinsko, starejše nemško, romansko ali kakršnokoli obliko, ki je glasovno bliže našemu jeziku. Mnogih imen pa kljub temu ne gre sloveniti in jih je treba pisati v izvorni obliki. V tem primeru je dobro v oklepaju napisati izgovor. V knjigah, namenjenih preprostemu narodu, ki ne zna brati tujih črk, Levec dopušča celo samo zapis v slovenski obliki, torej po izgovoru.

Francoska, španska in portugalska lastna imena pišemo po tujem pravopisu, a jih je treba v oklepaju opremiti s slovensko izreko, slovensko obliko pa pišemo le takrat, ko se ne loči bistveno od izvirne. Slovanska imena je treba uravnati po glasovnih pravilih slovenskega jezika.

Med Slovenci je skozi vse 19. stoletje veljalo prepričanje: kar je domače, je dobro, kar je tuje, pa grdo. Zato so se, če se je le dalo, tujkam izogibali. A če že ne moremo brez njih, in včasih so res nenadomestljive, pisec članka iz leta 1874 poda naslednja pravila:

- glagoli: infinitiv je mogoče pisati na tri načine -irati, -irovati ali -ovati (deklamirati, deklamirovati in deklamovati), pri čemer le prva končnica dopušča pomen dovršnosti;

- samostalniki: moški samostalniki na -or ostajajo nespremenjeni (npr. redaktor), pri drugih odpade končnica -us (npr. konflikt); ženski samostalniki na -ion dobivajo končnici -ija ali -a (npr. funkcija), pri samostalnikih ženskega spola na -as pa avtor članka svetuje, da se, glede na to, da jih je tako malo, nadomeščajo kar s slovenskimi izrazi; samostalniki srednjega spola po navadi izgubijo končnico -um (npr. fakt), včasih pa ta ostane (npr. individuum), samostalniki na -eum in -ium spremenijo -um v -j ali -ja (npr. muzej, licej, gimnazija);

- pridevniki: oblike -alis, -osus, -arius; prvi dobijo v slovenščini končnico -ija (npr. komisijni ali komisijski), lahko pa se osnovi dodajo končnice -alen, -alna, -alno (npr. intelektualen, intelektualna, intelektualno) ter končnici -ozni in -arni (npr. oficijozni, sekundarni).

Proti tujkam na -tet piše avtor članka iz leta 1881, ki meni, da bi bilo namesto aktiviteta in pasiviteta bolje pisati aktivnost in pasivnost.

O izposojenih glagolih na -ieren Levec piše, da jih mnogi umetno in prisiljeno sklanjajo po IV. vrsti, toda oblike na -ovati v slovenščini niso primerne, zato je bolje pisati: deklamirati, sekirati, študirati ... Kadar pa smo si s tujim glagolom izposodili tudi podstavo, iz katere je narejen, je možno tvoriti glagol na -ovati (politikovati, kritikovati).

Levec v slovarskem delu navede tudi tujko gimnazija in izpeljanke gimnazijalec, gimnazijalen, gimnazijski, kot prepovedano rabo pa s križcem označi zapis gimnazij.

Z razvojem tehnologije in vstopom Slovencev na svetovni trg razvoja, napredka in znanja je bila vedno večja tudi potreba po tehničnih in terminoloških izrazih z vseh področij javnega življenja. Prej ali slej je bilo treba pri rabi izrazov vpeljati neko enotnost in doslednost in pravila za pisavo tujk, ne pa da vsak govori in piše po svoje. Cigale leta 1882 (str. 412–414) piše o različnih področjih, ki so bila konec 19. stoletja že uveljavljena, a so trpela velik primanjkljaj pri enotnosti v uradnem izrazoslovju, saj ni bilo jasno, ali je bolje držati se latinskih izrazov, in se tako

izogniti pomotam, ali kovati domače. To so bila področja: pravne, poštarke, vojaške terminologije idr. Cigale se zavzema za tvorbo tujk na -ija (namesto justica torej justicija, konkurenca konkurencija, tako tudi inteligencija, evidencija, financije), namesto prezenčna služba naj se piše prezentna služba, namesto konkurenčen sad pa sad konkurencije.

Leta 1884 (str. 68) o pisavi tujk še vedno ni bilo nič dorečenega. Cigale se v članku sprašuje, ali naj jih pišemo, kot se izgovarjajo ali kot se pišejo v latinščini, torej tact, conflict, accept, actia ali takt, konflikt, akcept, akcija, po grško ojkonomija ali ekonomija, kot pišejo vsi evropski narodi? Cigale meni, da preprosti Slovenec takih dvoglasnikov sploh ne bi znal izgovarjati, na napake pa bi lahko naleteli tudi pri soglasnikih, zato je boljša pisava po izgovoru, kot je uveljavljen v večjih evropskih jezikih (angleščina, francoščina), ki mu dodamo slovensko končnico.

3. U ali v pisati?

G.

(N 1844: 166–168, N 1853: 336, 338, 346–347, 358–359, 366, 374–375, 378 N 1857: 313–314, N 1878: 248–249; 384–385)

Pravilo uredništva Novic iz leta 1844 se glasi: u in v sta dva različna glasova, pri čemer u pomeni »pri« in se veže z rodilnikom, v sestavljenkah pa pomeni »od, preč, pri«; v pa se veže z tožilnikom in mestnikom ter pomeni »noter v kako reč« ali »v kaki reči«.

A skopo pravilo zmešnjave ni rešilo, ljudem je zapisovanje, drugačno od izgovora, povzročalo preglavice, zato A. Oliban leta 1853 še enkrat opozori, da bi bilo dobro kje zapisati pravila za rabo črk u, v in j. Sam pa meni tako: pri predlogih naj se zmeraj (razen v pesmih) u rabi, kadar se u in v spajata z drugimi besedami v eno, pa bi bilo treba določiti pravilo, da bi se dosledno z v ali z u pisale, tako: vzamem, vprašam, vstanem in umerjem, ukažem, ubožen, ker takrat po dva pisatelja nista isto pisala.

Na Olibanova vprašanja o pravilni pisavi u in v v naslednji številki odgovori Metelko: v se pred glagolom piše takrat, kadar pomeni dati v kako reč (vrinem), kadar pomeni na ali gori (vzamem,

vstanem), sicer pa se vselej piše u, ki pri glagolih velikokrat nič drugega ne pomeni kot dovršeno dejanje (utopim, ulovim).

O dilemi, ali predlog u ali v pisati, istega leta razpravlja tudi Hicinger, ki meni, da je predlog mogoče pisati s črko v. Hicinger poudari, da v ni navaden soglasnik, ampak ima zaradi svoje zvočnosti tudi samoglasniške lastnosti in se zato s sledečim zlogom lepo poveže v eno enoto, ter poda natančnejša pravila glede rabe. V sestavljenih besedah se u in v razlikujeta po pomenu: u pomeni končanje kakega dejanja ali stanja in se ujema z nemškimi *ab, ent, er, ver, aus, von, weg* ali latinskimi *ab, de, per*; v pa se uporablja le pri premikanju ali prestavljanju iz kraja v kraj (posebej v notranjost česa) in je enaka nemškemu *ein* in latinskima *in* ter *im* (včasih je v skrajšana oblika za vz-, takrat pomeni premikanje iz kakega kraja navzgor, kot nemški *auf* in latinski *sub*). Zgledi: umreti, ugledati, ubiti, ugasniti, ukrasti; vtakniti, vriniti, vtisniti, vlit.

Kobe (Novice 1853: 378) meni, da ni treba delati razlike med predlogoma u in v ter iz njiju sestavljenimi glagoli, ker ju tudi ljudje v govoru in po pomenu ne ločijo, in je treba venomer pisati u.

Zakaj bi zapisovali v, če izgovarjamo u, pa se leta 1878 sprašuje tudi avtor M. Zakaj bi imel v vlogo samoglasnika in soglasnika, če lahko njegove samoglasniške lastnosti prevzame u? V se je v samoglasniških vlogah v zgodovini vedno zapisoval drugače (v staroslovenščini s polglasnikom, od 16. stoletja z apostrofom, potem z u), prav tako se kot u izgovarja v omikani izreki, z u pa ga zapisujejo tudi drugi Slovani, zato M. ne vidi nobene koristi, da bi ga zapisovali kot v.

Levec v pravilih o razločevanju med u in v posebej ne piše, obravnava ju le pri izpredložnih predponah, tam u-ju pripisuje dva pomena: a) odmikanje, odstranitev, odvzetje ali umanjšanje; b) dokončatev ali dovršitev kakega dejanja ali premembo stanja, v-ju pa devanje ali prestavljanje iz kraja v kraj, zlasti v njegov notranji del. Izpostavi še, da kadar za predpono v stoji v, se ta spremeni v u (uvod). Pri obravnavi zevi med dvema samoglasnikoma Levec zapiše, da se ta lahko zapolni tudi s tem, da u otrdi v v: Avstrija, Evropa. Levec v pravilih našteje tudi besede, ki se začnejo na vz-/z-/s-.

4. Predlogi

Bt., Obl.

4.1 O predponah in predlogih: vz, iz, s, z

(N 1853: 378, N 1857: 142, N 1862: 326, 383–384; N 1878: 35)

Predpone (predlogi) za tvorbo glagolov nimajo nobenega pravila, kar pisateljem povzroča težave, zlasti pri dvojnicah: izkušati, skušati; izpoved, spoved; ali celo trojnicah: vzhajati, izhajati, shajati. Avtor v članku iz leta 1878 konkretno graja novo pisavo izpoznati (namesto stare spoznati) – pravi, da ne more biti pravilna, saj je noben slovar ne pozna. Tudi na splošno avtor kot rešitev ponudi preverjanje v kakšnem od staroslovenskih slovarjev.

Paziti je treba, da se pri glagolih, sestavljenih iz predlogov s, z in iz, ne spreminja pomen, pa opozori pisec članka iz leta 1853 (sviti, zviti), predloga s in k pa je treba po zgledu ilirskih pisateljev povsod pisati, naj jima sledi trda ali mehka črka, še meni.

Valjavec leta 1857 v Novicah veliko razpravlja o pisavi besede vrok in sklene, da se pravilno piše vrok, vročiti, kakor se govori na Gorenjskem, ne urok, uročiti, ker je beseda sestavljena iz predloga v (in ne iz predloga u) ter samostalnika rek > rok.

Pravilo o pisanju s, z, iz, vz glede na fonološki vidik oziroma blagoglasnost je v Novicah leta 1862 podal Janko Pajk, ki pravi, da je treba pri sprejetju pisave zmeraj gledati na preteklost, sedanjost in preveriti še, kako pišejo sorodni narodi. Pisava s in z je odvisna od tega, kateri soglasnik sledi: če sledijo trdi soglasniki (c, č, h, k, p, s, š, t, f), pišemo s, če mehki (b, d, g, j, l, m, n, r, v, z, ž), pa z, ki ga pišemo tudi pred vsemi samoglasniki (a, e, i, o, u). Takšna raba velja tako pri predložni rabi, kot tudi če sta s in z del predponskega obrazila (s čolna, z brega, z okna; sneti, zlesti). Pred nj se namesto z piše ž, pred s, š, z, ž pa se s spremeni v ze ali za: zasekati, zestaviti. Iz kot prepozicija ostaja vedno nespremenjena, v sestavljenih besedah pa se včasih skrajša in spremeni (iz, is) glede na trdost ali mehkost soglasnika, ki sledi (scediti, sčistiti; zvrtni, znova). Vz- ali vs- se rabi samo v sestavljenih besedah, pri čemer se vs- zapisuje pred trdimi soglasniki, vz- pa pred mehkiimi soglasniki in samoglasniki (vsplamti, vzdigniti).

Levec zgoraj imenovane trde in mehke soglasnike preimenuje v neme in zveneče. Za predponi iz- in vz- v sestavljenih besedah pravi, da se pogosto obrusita v z-, ki se potem pred nemimi soglasniki spremeni v s-, a vseeno pravi, da je pravilnejša polna oblika: iznebiti se, izpoved, razen pri samostalnikih izgaga, izkaza, izpaka (temu pa v slovarskem delu nasprotuje, ko glagol izprožiti označi s križcem, kar pomeni, da se ga ne sme uporabljati). V Slovenskem pravopisu je razložen tudi pomen vseh izpredložnih predpon: iz- pomeni premikanje iz znotraj ven (izbrati); dokončanje, izvršitev (iztesati); dosego namena (izprositi si kaj); s- (pred samoglasniki in zvenečimi soglasniki z-) pomeni, da se kaj s česa od zgoraj doli premika (seno z voza zmetati); raznotero družbo več predmetov po dejanju, izraženem z glagoli (zbrati); u- pomeni odmikanje, odstranitev, odvzete ali umanjšanje (ubežati); dokončanje ali dovršitev kakega dejanja ali spremembo stanja (ubiti); v- pomeni dajanje ali prestavljanje iz kraja v kraj (vložiti), zlasti v njegov notranji del (kadar za predpono v- stoji v, se ta piše z u); vz- (pogosto je ohranjen le še s- ali z-) pomeni premikanje navzgor (vzdigniti); začetek premikanja (shoditi).

4.2 Še o predlogih

(N 1866: 238–239; 1875: 99–100)

V. Lužnik leta 1866 piše o (tolminskem) predlogu naz, ki se veže s četrtim sklonom in zaznamuje kraj, na katerem je kaka reč bila, preden se je od njega ločila. Če se je torej na vprašanje Kje je kaka reč? odgovarjalo z mestnikom v, se je uporabljal z (iz), kadar pa se je na vprašanje Kje? odgovorilo z mestnikom na, se je, če se je hotelo poudariti ločitev s tega kraja, uporabilo predlog naz (naz goro je prišel, ne iz gore je prišel). Lužnik zagovarja tudi pisavo drugih sestavljenih predlogov, s katerimi naj se slovenski jezik obogati: vz, znad, spod, spred, zmed, izza, ki bi jih bilo krivo krajšati, saj imajo vsak svoj pomen.

Pravilo o rabi predlogov iz leta 1875 se glasi: beseda, kateri predlog določa spol, mora stati neposredno za predlogom, nepravilno pa je predlog na predlog naslanjati (na z grozdom obloženi mizi) in s predlogi krajšati besedilo (v in po šoli), saj vsak od njih za seboj zahteva samostalnik v drugem sklonu.

Levec sicer ima poglavje o besednem redu, a o stavi predlogov ne razpravlja. Predlog naz se v knjižni slovenščini ni nikoli uveljavil, po Tolminskem (zlasti v okolici Tolmina) pa se namesto predloga iz redno uporablja še danes.

5. Pridevniki na -sk-

G.

(N 1853: 338, 346–347; 358–359; 366; N 1865: 174–175, N 1857: 70)

Pisava po etimološki izpeljavi, ki se je Miklošiču in tudi pisateljem v njegovem obdobju zdela imenitnejša, kot po izgovoru, je dala naslednje zapise: Kosezki (iz Koseze + ski), Francozki (iz Francoz + ski), možki, težki, kdor pa piše francoski, angleški in moški, naj po glasu piše tudi skupsti povetka, spodbuja Miklošič. Pri pridevnikih na -ski je obveljalo tudi pravilo, da imajo samo eno obliko, enako kot v staroslovenščini, torej po slovenski, po laški, po moški.

Jer (б) pred -sk je v staroslovanščini povzročal mehčanje, zaradi katerega so se k, g, h spremenili v > č, ž, š in c, z v > č, ž, že omehčanim soglasnikom pa se je končnica le dodala, tako vrački, možski, ločki, ložski. Tako se je zapisovalo tudi v slovenščini, dokler ni začela pretirano uporabljati končnic -ški, -žki in -čki, tako se zapisuje vrački, moški in možki, loški in ložki, kmečki in kmečki. Avtor članka iz leta 1865 kliče po pravilu za pisanje, da bi pridevnike na -ski začeli dosledno zapisovati, ne pa da piše vsak po svoje in vsakič drugače.

Govoriti slovenski in laški ali govoriti slovensko in laško? Po starem se je za vse tri spole pisalo z obliko -ski, ki je Sekolovskemu bolj všeč tudi zato, ker se ujema z besedno zvezo slovenski jezik ali govor, govorim torej slovenski (le da je govor izpuščeno), se je pa tedaj že začela uveljavljati zveza govoriti slovensko, laško ...

Levec pri pridevnikih na -ski poudari, da imajo samo določno obliko, upošteva pa tudi kontrahirane oblike in premene po zvonečnosti, saj v slovarskem delu prepove pisavo francozki za francoski. Glasovne premene nastajajo v skupinah: kski > čki > ški; gski > žki > štko; hski > ški; cski > čki > ški (pri samostalnikih na -ec samo ski); zski > žki > ški; sski > ški; čski > čki

>ški; žski > žki >ški; žski > žki, ški; šski > ški; dski > tski, pred ski se včasih izpahujeta zobnika t in d ali pa se d spremeni v j.

6. O pisavi í in ñ

G.

(N 1853: 338, 346–347, 358–359, 366, 374–375, N 1857: 313–314)

Omehčani lj se poleg v korenskih besedah (ključ, bljujem) piše v končnicah -ljem in -ljam in trpnem -ljen (za ustničniki p, b, m in v), z omehčanim lj se zapisuje tudi pridevniška končnica -ljiv. Omehčani nj se piše v trpniški končnici -njen, v glagolski končnici -njam in v besedah Kranjc, konj, ogenj ..., ki jih prepoznamo iz ust nepopačenega govorca.

Ob izdaji *Slovenskega berila za V. gimnazialni razred* je Miklošič bralcem Novic pojasnil tudi pravilo za pisanje palatalnega n. O besedah Kranjec, Kranjsko pravi, da se morajo pisati z nj, kakor konj, ki ga Gorenjci res brez j izgovarjajo, Dolenjci pa kojn, a se piše še zmeraj konj. Ovrže tudi do tedaj velikokrat podano izpeljavo, da se mora Krajn pisati, ker dežela leži na kraju, ampak potrdi, da izhaja iz latinske besede Carnia (kar je dokazoval že Valvazor).

Miklošičevi razlagi v članku iz leta 1857 oporeka Poženčan, ki zagovarja, da je prava beseda za tedanjo deželo Krajna, dežela na meji z Italijo, in se tako piše tudi Krajn, kot mesto, pod katerega je spadalo vse do Trsta in še malo naprej, kar je danes italijanskega ozemlja. Ime Krajna je po njegovem mnenju edino pravilno slovensko, saj imamo tudi Suho krajno, Belo krajno ... Poženčan trdi, da bi bilo pravilno pisati tudi Krajnjec, Krajnjsko, ker da radi tudi za n izgovarjamo črko j, če ta pred n stoji. Oblika Kranjsko pa je nepravilna, saj tako izgovarjajo le na gorenjski strani dežele Krajne in nikjer drugje, konča Poženčan.

S pisavo Kranjc pa se v komentarju Miklošičevega jezika strinja A. Oliban, ki Miklošiča še prosi, naj pove, kakšno je pravilo pri pisavi lj in nj ob ustničnih v, b, p, m, saj pisatelji pišejo oboje usmiljen in usmlen, stopina in stopinja.

Na Olibanova vprašanja odgovori Metelko. O lj, nj: glagoli tretje vrste na -eti, dobijo v trpnem deležniku -en (mrgolenje), glagoli četrte na -iti pa jen (stvarjen), zaradi tega j se tudi sičniki c, z, s v šumevce č, ž, š spremenijo. Ponekod se pa ta j izpahne (spriden).

Levec etimološka lj in nj v poglavju Glasoslovje uvršča med mehke glasove (poleg c, č, ž, š, j (rj)), ki povzročajo mehčanje trdih soglasnikov za sabo in premeno zadnjega samoglasnika o v sprednji e. Potrdi tudi, da sta en glas, zato se ju pri zlogovanju ne sme ločevati, ampak morata ostati skupaj. Levec piše tudi o nastanku lj za ustničniki b, p, m, v in pri glagolih na ml- v sedanjiku, v priponah -(t)elj, -ljaj, pred pridevniki na -iv.

7. O veznikih: an, ni, anti, niti, nu, no, inako, pravo, al, ali

Obl.

(N 1856: 297–298, N 1863: 401–402, N 1864: 27–28, 35–36, N 1865: 198–199, 224)

An se rabi enako kot ampak, ali pri vzhodnih in južnih Slovanih nego, uporabljajo pa jo tako Dolenjci, kakor tudi Gorenjci in Belokranjci. Pogosto je zaradi svoje kratkosti komaj slišna: »Vsega imamo, (an, samo) kar nismo zdravi.« Podgorski meni, da se je iz knjižnega jezika izgubila, ker pisatelji, ki so prihajali večinoma z Gorenjskega, niso vedeli, kako bi jo pisali (an, en, n'). Enako se je zgodilo pri besedici ni (niti). Ker je i zelo kratek, polglasen, je beseda izpadla iz pisne rabe in jo je nadomestil kar in – tako se piše: »Nisem bil in ne bom,« namesto »nisem bil, ni ne bom.« Veznik je tako zelo uporaben, zlasti pri vezavi več nikalnih stavkov, je slovenski in slovanski, zato, piše Podgorski, je nujno, da bi ga ohranili. Če bi se mešal z nikalnim glagolom ni, pa Podgorski predlaga, da se pri ni (niti) zaradi njegove polglasniške izgovarjave piše krativec. Prav tako vztraja pri pisavi nikalnic, za katere Cigale trdi, da jih pri vezavi več nikalnih stavkov ni treba pisati pri vseh.

Luka Svetec (podpisan Podgorski) predlaga pisavo ante namesto anti, ker je nastala iz an + te. O vezniku нѣ (ki se rabi kot: en, an, ne, no) k debati vabi še druge jezikoslovce, vsekakor pa bi bilo pisavo treba poenotiti. Na to se leta 1865 oglasi Janko Pajk, ki svetuje pisavo nu ali no, ker sta etimološko upravičena, nu je rabljen že v Brižinskih spomenikih, in sorodna drugim slovanskim

jezikom. Janko Pajk predlaga tudi rabo besede inako (ki izhaja iz štajerske inače) namesto sicer in pravo namesto prav, kar pa se ni prijelo.

O pisavi ali in al poda pomensko razločevalno pravilo avtor članka iz leta 1856, in sicer: ločni ali se piše za nemški »oder« (mati ali hči), protivni al pa bolj za »ob, aber« (dal bi ti, al saj ti nič ne pomaga).

Levec veznikov v pravopisu ne obravnava, v slovarskem delu ima od naštetih le in (dopušča tudi ino) ter inak(o), ki ga enači z drugače.

8. O zlogotvornem r

G.

(N 1852: 34; N 1863: 392; N 1865: 52–53; 190–191; 365)

O pisavi črke r in kam jo uvrstiti, med samoglasnike ali soglasnike, glede na to, da ima lastnosti obojih, je bilo vprašanje, ki je jezikoslovce mučilo zelo dolgo. Povezano je tudi z zapisovanjem polglasnika (z e), ki se je v različnih publikacijah obdržalo različno dolgo. V Novicah so r-kovci pred er-kovci¹³ samostojno pisavo črke r zagovarjali kar 13 let (od leta 1852 do 1865):

V člankih iz leta 1852 in 1865 avtorja čestitata revolucionarnim Novicam, ki so že z vpeljavo gajice veliko prispevale k jugoslovanski edinosti, da so r začele pisati kot samoglasnik, kakor se tudi izgovarja (trd, prst, smrt – torej pisava po izgovoru) in kakor pišejo drugi Slovani. Pred tem se je veliko pisateljev zgledovalo po Metelkovi slovnici, po kateri se je pred zlogotvornim r pisal polglasnik, tako je v svojih šolskih berilih sprva pisal tudi Miklošič, ker se je bal, da bi se nad novo pisavo vsi pritoževali. Avtorja člankov poleg razloga, da je samostojen zapis r-a pravilen, ker se tako izgovarja, utemeljujeta še, da se r v teh primerih res obnaša kot samoglasnik, zato ob sebi ne potrebuje še enega samoglasnika (v nemških slovnicih je bil namreč zlog vedno vezan na samoglasnik), prav tako bodo tujci, ki se učijo slovenščine veliko lažje zadeli izgovor r-ja, če ob njem ne bosta stala ä ali e, saj ga tudi mi, ko beremo srbsko ali češko čtivo, ne pogrešamo.

¹³ Tako jih na strani 52 imenuje avtor članka iz leta 1865, gre za zagovornike pisave r in er.

Pravilna izgovarjava bo tako spontana, saj zlogotvornega r ne bodo izgovarjali, kot da je dvoglasnik, kakor so ga včasih zapisovali.

Z zapisom r kot samostojne črke se v članku iz leta 1863¹⁴ strinja tudi Poženčan, ki trdi, da je prava pisava trd, smrt, da pa r ne nadomešča dolgega e, zato ga moramo zapisovati (verjem), in Lomski (leta 1865), ki dodaja, da je treba pisati tako, da se bo prav bralo, in da je pisava samostojnega r razločnejša, krajša, hitrejša, torej v vseh pogledih boljša.

Cigale, ki je v Novicah kot zadnji pisal o črki r, sprašuje, kje se bo njegova samoglasniškost kazala, ali bo to le v korenskih zlogih ali tudi v naglašениh končnicah, ali pa povsod, tudi v breznaglasnih končnicah in priponah? Avtor se strinja le s pisavo r v korenskih zlogih: »/.../morem reči, da mene vselej zbode, kadar kje z očesom naletim na besede: oktobrski, ministrstvo, ogrski (Novice 1865: 365)«. Cigale meni, da smo prehitro sprejeli pisavo r kot samoglasnika, preden smo dorekli, kako se bo pisal v naslednjih primerih:

1. Moški samostalniki in pridevniki, ki se končajo na -r: bober, gaber, sveder, steber, Peter, moder, moker, hraber itd.
2. Genitiv množine samostalnikov ženskega in srednjega spola, ki se končajo na -ra ali -ro (s soglasnikom pred tem): ikra, vidra, iskra, jedro, vedro, rebro itd.
3. Pomanjševalnice oblik pod točko 2: jederce, bederce, vederce, reberc itd.
4. Pridevniki vseh zgoraj naštetih samostalnikov na -en ali -ski in njihove izpeljanke: mojsterski, veterni, jederni, rebernica itd.

Levec že na prvi strani pravopisa pojasni rabo glasu r. Takoj zatem, ko našteje samoglasnike, doda: »Poleg pravih samoglasnikov nam rabi glas r kakor samoglasnik:

a) kadar stoji med dvema soglasnikoma in dela zlog: brdo, grd, vrt, zrnat, metrski /.../

¹⁴ Istega leta se je v Novicah zapis r za polglasnik ob zlogotvornem r popolnoma uveljavil (namesto starega er).

b) kadar stoji v začetku besede pred soglasnikom in dela zlog v besedah: rdeč, rjav, rkelj, rt, rž ... in njih izpeljankah«. (Levec, 1899: 5)

Pri tvorbi pridevnikov s priponami opozori tudi na izpad e-ja v stranskih sklonih in napačne oblike, ki so jih nekateri še zapisovali: materni, sesterni ipd.

9. O pisavi v/l

G., Bt.

(N 1875: 73–74, 108–109; 377–378)

Pisati bi morali, kakor govorimo, kakor pišejo drugi Slovani, namesto delalen človek bi torej moral biti torej delaven, in ne slediti pravilu, da se l izgovarja kot l povsod, kjer začenja zlog. Pred obrazili -ec in -en se mora l izgovarjati kot v, kakor sta v svojih slovnica pisala že Metelko in Janežič (-aven, -even, -iven), a ne vedno (bralec : delavec). Avtor članka daje pravilo, da bi l morali pisati »v pravih od samostalnikov na -ilo izvedenih pridevnikih¹⁵« (Novice 1875: 73), drugod pa gledati na njegovo tvorbo, izvor ali izgovor. Besede, kot sta delavec in delaven, ki jih pozna že staroslovanščina (pridevnik delav, -a, -o), naj se tako piše z v, prav tako pridevnike, nastale iz samostalnikov, ki vsebujejo v (na primer veljava, država, krava). Besede pa, ki so tvorjene iz deležnikov na -l, naj se zapisujejo z l (dajalec, pripovedovalec).

Levec poglavje o izreki in zapisu soglasnika l uvrsti takoj za Glasoslovje, torej že na drugo stran pravopisa, kar veliko pove o pomembnosti njegove razrešitve. Prvo pravilo je, da glasove v besedah v slovenščini pišemo tako, kot jih sliši izgovarjati uho. Če se pojavi dvom, ali na koncu besed pisati -l ali -v (u), je treba besedo postaviti v ženski spol ali množino, svetuje Levec, in dvom je hitro rešen, če pa se pojavi dvom o zapisu -l ali -lj, je treba -l pisati, kadar se izreka v (u), -lj pa kadar se izreka čisti l.

V slovarskem delu pravopisa Levec s križcem prepove rabo besed delalen in delalnica, dovoli torej oblike delavec, delaven, delavnica; s križcem je označena tudi oblika dremalec.

¹⁵ Tem v naslednjem članku dodaja še samostalnike na -alo, -elo.

10. Proti »ka-kavcem«¹⁶

Obl.

(N 1869: 20; N 1871: 290; N 1873: 173–174)

Veznik in vprašalni zaimek ka (brez okrepitvenega j) uporabljajo Prekmurci in Haložani. Kot veznik ga uporabljajo, ko »/.../ vvaja povedi izrekajoče razsodbo, razjasnilo, vzrok, občutje: rekli so, ka ide (Küzmič);« (Novice 1869: 20), na teh mestih nadomešča splošno slovenski veznik da. Raba ka namesto da (in kar) se je v 70. letih kot novost zelo prijela, vendar avtor članka iz leta 1871 svari, da ne moremo neke vzhodnoštajerske posebnosti posploševati na splošnoslovenski knjižni jezik. Da je veznik ka le lokalizem, ki nas oddaljuje od drugih južnih Slovanov, meni tudi avtor članka iz leta 1873, ki pravi, da se kakavci s svojim ka le spakujejo (omeni tudi baš-evce in barem-ovce) in kvarijo lep slovenski jezik. Že tako smo se z drugimi Slovani zedinili, ko smo z novimi oblikami namesto de sprejeli da, zakaj bi se zdaj od njih spet oddaljili?

Levec pri vprašalnih zaimkih ne opozarja na napake, našteje le pravilne oblike: čigav, kakšen in kolikšen.

11. Šč namesto š

G.

(N 1856: 297–298, N 1875: 90–91)

Večkrat se namesto š zapisuje šč (manjščina), in to v primerih, v katerih šč glede na tvorbo (in nastanek iz sk ali st) sploh ni možen. Najverjetneje je bil to odraz hiperkorekcije po uvedbi šč (z novimi oblikami), ki ga posamezni govorniki določenih jezikovnih skupin (na primer Gorenjci) niso slišali in izgovarjali, zato potem niso vedeli, kje ga morajo in kje ne smejo pisati.

Levec pri soglasniških premenah pojasni: skupina st pred jotiranim soglasnikom da šč (stja in stje > šča in šče: mest-jan > meščan, pusti-en > puščen).

¹⁶ Tako jih na strani 173 imenuje avtor članka iz leta 1873, ki članek celo naslovi »Ka-kavcem«.

12. Neobstojni e v besedi živelj

G.

(N 1875: 99–100)

E v besedi živelj je premenljiv, zato bi bilo narobe sklanjati živelj, živelja, ampak, živelj, življa (po zubelj, zublja) oziroma živalj, življa, kakor sklanjajo tudi Čehi in Hrvati.

To potrdi tudi Levec, pri obravnavi moške o-sklanjatve pod 4. točko zapiše: »Domači in izposojeni samostalniki na -elj izpahujejo poluglasni e, n. pr. brencelj, brenclja /.../« (Levec, 1899: 25)

13. O predponah pre- in pro-

Bt.

(N 1875: 82–83)

Avtor članka pravi, da predpona pro- pri nas izumira, da je v rabi le še v besedah prostor in prorok, pa še tu že prevladuje raba prestor in prerok. To bi bila škoda, piše avtor, saj imata predponi različne pomene: pro- naj se uporablja v pomenu iti skozi kaj, spraviti stvar skozi stvar in tam, kjer bi glagol, začel s pre, lahko bil dvoumen, drugod naj bo pre.

Levec o teh predponah konkretno ne razpravlja, ima pa v slovarskem delu obe besedi, o katerih piše pisec članka, zapisuje pa ju tako: prerok in prostor. Iz tega je mogoče sklepati, da se pisava prestor ni uveljavila.

14. O pisavi pomanjševalnic

Bt.

(N 1857: 78)

Ženska imena na -a dobivajo vedno obrazilo -ica, razen imena, »ki se končujejo s tenkim jerom«, ta dobijo le obrazilo -ca ali -ka (kletka), zato ni pravilno povsod po nepotrebnem i pisati, če tja ne sodi.

Levec: ženski samostalniki na samoglasnik delajo končnico na -ica, ženski samostalniki, ki se končujejo s soglasnikom pa manjšalne oblike tvorijo le s pripono -ca.

15. Pisava -ij namesto -i

Obl.

(N 1871: 290)

Avtor svari pred novostjo: v drugem sklonu množine ženskega spola se je namesto -i začela pojavljati končnica -ij, ki ni splošnoslovenska¹⁷ (kostij, živalij).

Levec opozori, da je končnica -ij v dvojinskem in množinskem rodilniku umetna, prisiljena in zato napačna. Namesto nje je treba pisati le končnico -i: belih niti, kosti, ljudi.

¹⁷ Ponekod se je ohranila po nekdanji stesl. množinski rodilniški končnici -ijb i-sklanjatve.

16. Proti pisanju -ije pri domačih besedah

Obl.

(N 1866: 174–175)

Večina avtorjev člankov v Novicah se je po uveljavljeni enotnosti v oblikah in pravopisu zavzemala za novoslovenščino, zato so tiste, ki so pisali »po svoje« ali »po starem« v časopisu javno opozarjali – tokrat o končnici -ije. Nekateri so v tistem času pisali kmetije (za množino samostalnika kmet), gospodije, premoženije, na podlagi tega pa bi lahko nastali nesmiselni stavki, kot je: Kmetije imajo kmetije. Kako se je ta -i- vrinil v sicer regularno množinsko imenovalniško končnico -je, ni mogoče natančno pojasniti, morda je končnica iz stesl. i-sklanjatve ali pa je nastala le zaradi blagoglasja.

Levec piše le o navadni moški končnici v množinskem imenovalniku -je in ne opozarja na nepravilnosti. O priponi -ija pa zapiše, da se je je treba, kolikor je le mogoče, izogibati, saj je ponarejena po nemški priponi -ei ali italijanski -ia, zato je treba samostalnike, kot so: oblastnija, sodnija, davkarija, zapisovati raje: oblastvo, sodišče, davčni urad.

17. Proti brezpredloženemu orodniku in razlikovanje od tožilniške oblike pri ženskem spolu

Obl.

(N 1856: 297–298)

Novice so pri spremembah od nekdanj zagovarjale politiko »Festina lente« in vsako jezikovno spremembo prej večkrat prekomentirale, preden so se ji uklonile. Tako so tudi Prijatelju, ki je hotel, da bi pri instrumentalu po zgledu drugih Slovanov in staroslovenščine začeli izpuščati predloga s in z in instrumental ženskega spola od akuzativa ločevali s končnico -oj, odgovorile, da se Novice v pisavi ravnaajo po tradiciji, po slovenskem zakoniku in šolskih berilih, in dokler tam ne bo sprememb, bodo tudi Novice pisale po starem. Novice so Prijateljevim očitkom, da pišejo, kakor jim »paše«, dokazale, da imajo za vse pravila. Pravilo pri pisanju s in z se glasi: z se piše pred vokali in mehкими konzonanti, drugod se piše s.

O brezpredložnem orodniku Levec v pravopisu sicer ne piše, pod prvo točko pri sklanjatvah pa zapiše, da štajerski ženski edninski orodnik na -oj ni knjižen, dopušča ga le v pesmih zaradi rime.

18. Ujemanje pri srednjem in ženskem spolu

Obl.

(N 1853: 378)

Po zakonu blagozvočnosti se je začel odpravljati -e pri pridevnikih sr. spola množine in v ednini ženskega spola, oboje v imenovalniku. Najprej so hoteli vpeljati le »lepša miza« in »stare vina« obdržati, a se Kobe s tem ne strinja – sklicuje se na Belokranjce in Jugoslovane, ki da vsi govore »stara vina«.

Levec o ujemanju sicer ne govori, a je bilo takrat v rabi že popolnoma sprejeto.

19. O kazalnih zaimkih ta, ta to

Obl.

(N 1853: 338, 346–347; 358–359; 366)

O oblikah ti, ta, to Miklošič pravi, da »/.../ slovničar nima pravice oblik, med ljudstvom nerabljenih, samovoljno ustvarjati, zato, da bi bila ena izjema manj v slovnici.« (Novice 1853: 346). Tako ostajata le ta in te, ki jih ljudstvo rabi v govoru. Z Miklošičem se v komentarju njegovega jezika glede oblik ta, ta, to strinja tudi A. Oliban.

Levec pri zaimkih imenovalnika ne izpostavlja, saj so bile te oblike takrat že sprejete.

20. Glagoli

Obl.

(N 1857: 70)

Pri trpnih deležnikih glagolov 4. vrste na -sti-ti Sekolovski opozarja na nepravilno zapisovanje st namesto šč: pomilosten, česten, ker se pri tvorbi izpušča i = j. Isto se pozablja pri glagolnikih: pomilostenje, oprostenje. pri glagolih 4. vrste opozarja tudi na zanemarjanje j-ja, zaradi česar te glagole mnogi spregajo kot glagole 6. vrste: napolnovati, napolnujem namesto napolnjevati, napolnjujem.

Pri glagolih četrte vrste v trpnopreteklem deležniku nastopi jotacija – vrstni samoglasnik i se pred pripono -en pretvarja v j in topi pred seboj stoječe soglasnike: st > šč (zapusti-en > zapuščen).

21. Nijeden namesto nobeden

Obl.

(N 1866: 324)

Beseda je sestavljena iz ni + jeden, zato je pravilnejša pisava nijeden kot pa nobeden, meni Janko Pajk. Nikalnica ni je tudi bolj domača, da se piše tudi pri drugih zaimkih: nikdar, nikjer, nikdo, nič itd.

Levec komentira edino rabo nikdo, da je novoknjižna, napačna oblika, da je treba uporabljati nihče. Sicer pa se Pajkov predlog v pravopisu ni obdržal.

22. I za tudi

Obl.

(N 1875: 99–100)

Avtor se pritožuje, da smo Slovenci revni v rabi veznikov, zato predlaga, da se v pomenu tudi uporablja še i (tako Peter kakor tudi Pavel, i Peter i Pavel; Tudi mi smo ljudje, i mi smo ljudje) in ki je uporaben prav tako namesto veznika in. Še en tak veznik je veznik to (na mizi so ležali listi to francoski to nemški), ki lahko tudi začenja stavek, kjer nadomešča nemški so (Ako je vse res, kar praviš, to smo pravdo že izgubili).

Levec veznikov v prvem delu pravopisa ne obravnava, nekateri so naštet le v geselskem snopiču.
--

23. Ne koji, ampak kateri, ki

Obl.

(N 1878: 59)

Dokler je bila beseda koji, -a, -e še redkost in le štajerska narečna posebnost, ni bilo nevarnosti, zdaj pa, ko ga je mogoče brati celo v goriškem časopisu Soča, je treba opomniti, da je koji hrvatizem, po slovensko se reče kateri ali ki.

Pri Levcu je besedo kateri mogoče najti v slovarskem delu pravopisa.
--

24. Bližanje Hrvatom in Srbom

Obl.

(N 1867: 52–53)

Veliko člankov v Novicah je klicalo po slovanski vzajemnosti v vseh pogledih: od zbliževanja v pisavi do poenotenja izrazov in v končni stopnji tudi jezika. Cigale tako v članku iz leta 1867 predlaga, da naj se slovenščine ne ločuje od hrvaščine ali srbščine v primerih, ko sta ti dve že združeni in naj se ne krni izrazov, ki so jima skupni, zgolj z razlogom, da bi »reševali« in »čistili« jezik. Tako priporoča zapise: nisem videl (namesto sem ne videl), dado (namesto dade, dajo), da (namesto de), njega (namesto jega), tujec (namesto ptujec), vencem (namesto vencom), osebni zaimek za 3. osebo: ga, jih (namesto je). Cigale poudarja, da je včasih pametneje in bolje ostati pri stari pisavi, ki nas veže s Hrvati in je večini razumljivejša, kot pa si izmišljevati novo, ki je ne bo znal nihče uporabljati. Da je bil njegov pristop pravilen, dokazuje dejstvo, da vse od njegovih zgoraj navedenih predlogov v slovenščini kot knjižne uporabljamo še danes.

Pridevnik ptuj Levec v slovarskem delu pravopisa označi s križcem, kar pomeni, da je neknjižen in se ne sme pisati. Pri osebnih zaimkih so sprejete vse predlagane oblike: njega, ga, jih, obliki nje in je se pišeta le za predlogi: zanje, ponje. Napačno pa je, piše Levec, namesto ga in jih pisati je, kakor še ljudje v nekaterih krajih govorijo.

25. Germanizmi

Bes.

(N 1881: 75, N 1884: 69)

O prevzemanju iz nemščine je bilo v Novicah veliko govora, tako o nemškem besednem redu v slovenskih tekstih, o kalkiranju kot tudi o germanizmih, nepravilni rabi svojilnega zaimka v slovenščini in nepravilni tvorbi (pogosto so ga napačno pisali tudi pri neživih stvareh). Pisec članka iz leta 1881 postavlja zelo radikalno pravilo: »In ako bi se komu /.../ trud za čisto obliko utegnil zdeti potrata in danguba, svetoval bi mu jaz, naj rajši piše po nemški, nego da bi kazil

jezik, kar pod nikakim uvetom biti ne sme.« (Novice 1881: 75) Cigale pa leta 1884 v članku našteva naslednje germanizme:

- Imenovati so še drugi vrhovi (sind zu nennen) namesto: Imenovati je še druge vrhove.
- Iz teh raztopin osvojuje si drevo njemu priležne tvarine namesto: sebi priležne.
- Pri Pasavu (Pasovu) je bil potolčen in lišen njegove vojvodine namesto: svoje vojvodine.
- Ne na malih mestih, namesto: ne na malo mestih.
- Toplota se ne izgublja tako hitro nego sicer namesto: tako hitro kakor sicer.
- Kolpini dotoki namesto: Kolpski dotoki; Nevina voda namesto: Nevska, Ladogino jezero namesto: Ladoško jezero.
- Razstavini odbor namesto: razstavni odbor; Flora, Florin vrt, a ne: Florini.
- Kmetje so se uprli proti takemu zatiranji in odiranji (lokativ namesto dativa).
- Ribič ulovi pet kil rib namesto: pet kilogramov rib (kilo se ne sklanja).
- Pri na to sledečem razgovoru (pisarski nemški zlog, ki rad kopiči predlog za predlogom)
- Napačno je pisati: Oziroma na to namesto: z ozirom na to, glede tega.
- Po dva participa pisati v kratkem stavku ni lepo: Lahko hodita, govori Vida na pragu stoječa odhajajočemu možu in materi.

5. Primerjava z najnovejšim pravopisom

V Slovenskem pravopisu 2001 (SP01) so sprejete (skoraj) vse Levčeve rešitve in razlage (npr. jotacija pri imenih prebivalcev, ki se jim pritika končnica -jan > -čan), veliko pravil pa je še dodanih in dopolnjenih. Objavljene so na primer preglednice vseh pisav, tudi nelatiničnih, ki so potem transkribirane v slovensko latinično pisavo.

V slovarski del SP01 je vključenih tudi veliko krajevnih imen, tako lahko s primerjavo ugotovimo, v katerih primerih so obveljala slovenska ali poslovenjena poimenovanja za tuje kraje in v katerih primerih so se ohranila izvirna poimenovanja (ohranjena so: Aachen in ne Cahi, Frankfurt in ne Frankobrod, Magdeburg in ne Devin ter Regensburg in ne Režno; poslovenjena je: Konstanca za Konstanz oz. Kostnica). Da so poimenovanja po večini nespremenjena, je razvidno tudi iz primerov: Köln, München, Bonn, Göttingen, Freisingen, Bremen in Hanover, kjer se niso uveljavile v članku iz leta 1857 (str. 322–323) predlagane oblike Kolonija, Monakovo, Bona, Gotinga, Frizinga, Brema, Hanovera. Podomačena pa so vsa imena prebivalcev: Francoz, Estonec, Parižan. Slovenska poimenovanja so dobili le kraji znotraj ozemlja Slovenije, npr. Žužemberk (namesto Seisenberg), uveljavila so se tudi predlagana slovanska poimenovanja za kraje Zahodne Evrope (npr. Solun nam. Tesalonik).

Do danes je bilo v naš jezikovni sistem sprejetih že veliko popolnoma ali pa le delno poslovenjenih tujih besed (prevzete besede in besedne zveze ali polprevzete, ki ohranjajo koren, a mu dodajajo domače obrazilo). Toporišič tujke definira kot le »deloma poslovenjene občne besede (npr. le govorno in/ali oblikoslovno)« (SP01: 22)¹⁸. Ohranjena tujka je npr. jazz, k njim pa prištevamo tudi deloma poslovenjena lastna imena, ki ostanejo polcitatna (npr. Shakespear/j/a, New Yorka), te besede in besedne zveze imajo v imenovalniku lahko pisno citatno obliko, ki je enaka kot v izvornem jeziku. Pri popolni poslovenitvi smo dobili izposojenke (kultura, miting, džezva) in podomačena lastna imena (Zevs, Šmid). Največ lastnih imen pa je podomačenih le delno (Schmit, Kryžanovski).

Pravila za pisavo lastnih imen so v SP01 določena zelo natančno. Podomačeno pišemo imena držav ter zveznih držav in pokrajin, celin, nekaterih otokov in polotokov, oceanov, morij, večjih

¹⁸Tujka = prevzeta beseda, ki se ni povsem prilagodila lastnostim slovenskega jezikovnega ustroja, zlasti ne v pisavi (premiera) ali oblikoslovju (adjektiva namesto adjektivi kot množina k adjektiv/um/). (SP01: 207, slovarček izrazja)

rek, jezer in gorovij ter nekaterih gor, stavb in objektov. Tem imenom se pridružujejo tista, ki se pri nas izgovarjajo tako, kakor se pišejo: Berlin, London, Madrid, Padova.

Namesto nekaterih tujih imen uporabljamo slovenska: Dunaj, Carigrad, Solun, Rim, Benetke, Videm, Čedad, Oglej, Gradec, Reka, Karlovec, Banjaluka, Pulj; pa tudi Nemčija, Ogrska, pri čemer je treba za identifikacijo v mednarodnem svetu, poštne prometu in na narodnostno mešanih ozemljih pripisati ali uporabiti izvorna imena. Starejša poimenovanja, kot so Monakovo (München), Draždani (Dresden), Solnograd (Salzburg), Turin (Torino), so danes stilno zaznamovana. (Povzeto po SP01: 22–27.)

Z veliko začetnico se pišejo vsi svojilni pridevniki imen, pisanih z veliko začetnico, tvorijo se z obraziloma -ov/-ev ter -in. Pri tvorbi pridevnikov na -ski iz lastnih imen v najnovejšem pravopisu sploh več ni napisano, da se morajo pisati z malo začetnico, saj je to v veljavi že od Levčevega pravopisa.

Kdaj za zvočnik *v* pisati *v*, kdaj *u* in kdaj *l*, je v SP01 zelo natančno opisano. V zvočniški varianti *u* ga zapisujemo: 1. s črko *v* (sivka, siv), 2. s črko *l* (bélkast, bél, pôlotròk) in 3. s črko *u* (nauk, Daneu) (velja samo za položaj za samoglasnikom in hkrati pred soglasnikom ali v položaju na koncu besede oz. prvega dela zloženke).

S črko *l* pišemo *u* v naslednjih primerih:

- a) zmeraj v obliki za moški spol ednine deležnika na -l in pridevnika ali samostalnika na polglasnik + l: bral – usahel, mrzel – kotel, misel;
- b) večinoma v zvezi *ou* med soglasnikoma iste besede: poln, čoln, volna, molčati;
- c) načeloma v vseh izglagolskih izpeljankah s priponskimi obrazili -lc-, -lk-, -lsk-, -lstv-;
- č) dostikrat v imenovalniku (in enako se glasečem tožilniku) ednine samostalnikov in pridevnikov: stol, žival, sol; bel, gol, fižol, kol, vol, drhal, piščal, zibel; cel, debel, gnil, vesel, zrel ter vsi pridevniki in samostalniki z neobstoječim polglasnikom (mrzel, topel, pičel – kotel, misel).

S črko *u* pišemo zvočniško varianto *u* v redkih domačih primerih (nauk, poudariti) in v polcitatnih besedah (Dachau), poleg tega na meji dveh besed v primerih tipa bo ušla (kadar se seveda črka *u* ne izgovarja samoglasniško): nauk, bo ušla.

S črko *u* zapisujemo tudi zvočniški varianti *w/м*, kadar izražata predpono *u-*: ubiti, ukloniti. (Povzeto po SP01: 74–75.)

Pri tvorjenju besed s priponskim obrazilom -ski SP01 jasno razloži:

»Če se podstava končuje na m, n, r, l ali v, j, lj, nj, pa tudi na p, b, f in t, d, se -ski samo dodaja (neobstojni samoglasnik se pri tem praviloma ne zapisuje).« (SP01: 115) Pri tem pa obstaja še cel kup posebnosti.

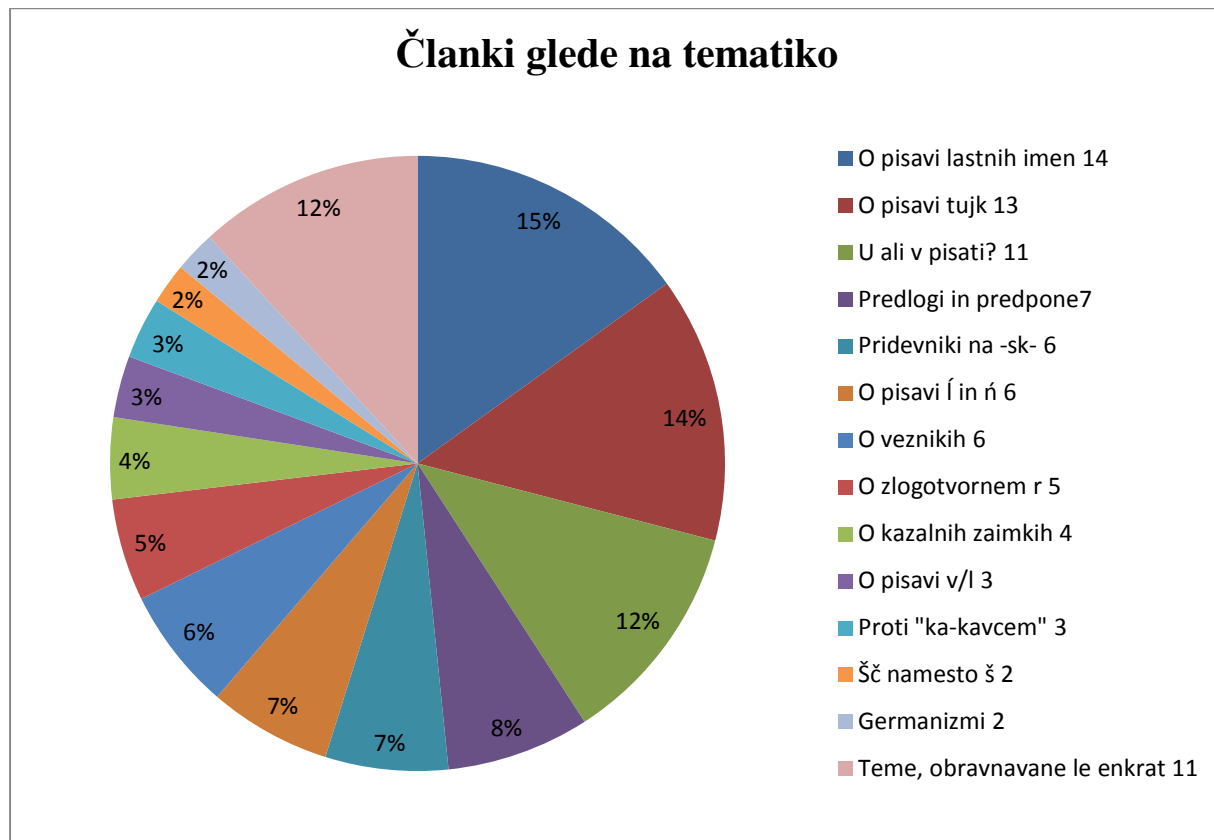
O zapisu zvočnikov l in n SP01 zapiše: »Zvočnika l in n pišemo z l in n; z lj in nj ju pišemo, kadar sta malo podaljšana ali zmehčana, tj. na koncu besede ali pred soglasnikom; v tem primeru jima pred samoglasnikom ustrezata glasovna sklopa lj in nj.« (SP01: 75)

Zanimivo je, da SP01 niti na enem mestu ne razpravlja o zlogotvornem r, ki je v Levčevem pravopisu razložen takoj na začetku.

Nasprotno od zbliževanja z drugimi slovanskimi jeziki, zlasti srbščino in hrvaščino, SP01 opozarja na razlike med jeziki ter želi iz besedišča slovenskega jezika okrniti vsako besedo, ki bi lahko imela hrvaški koren, in jo označi s kvalifikatorjem neobč. Izposojenke iz nemščine, ki jih jezikoslovci skušajo izkoreniniti že od 19. stoletja, so se med ljudmi še vedno obdržale, v SP01 pa so največkrat označene kot neknjižne (neknj. ljud.).

Beseda i za tudi je v SP01 še zapisana, a je zaznamovana s kvalifikatorjem zastar., priporočena je zamenjava s tudi.

6. Analiza in rezultati

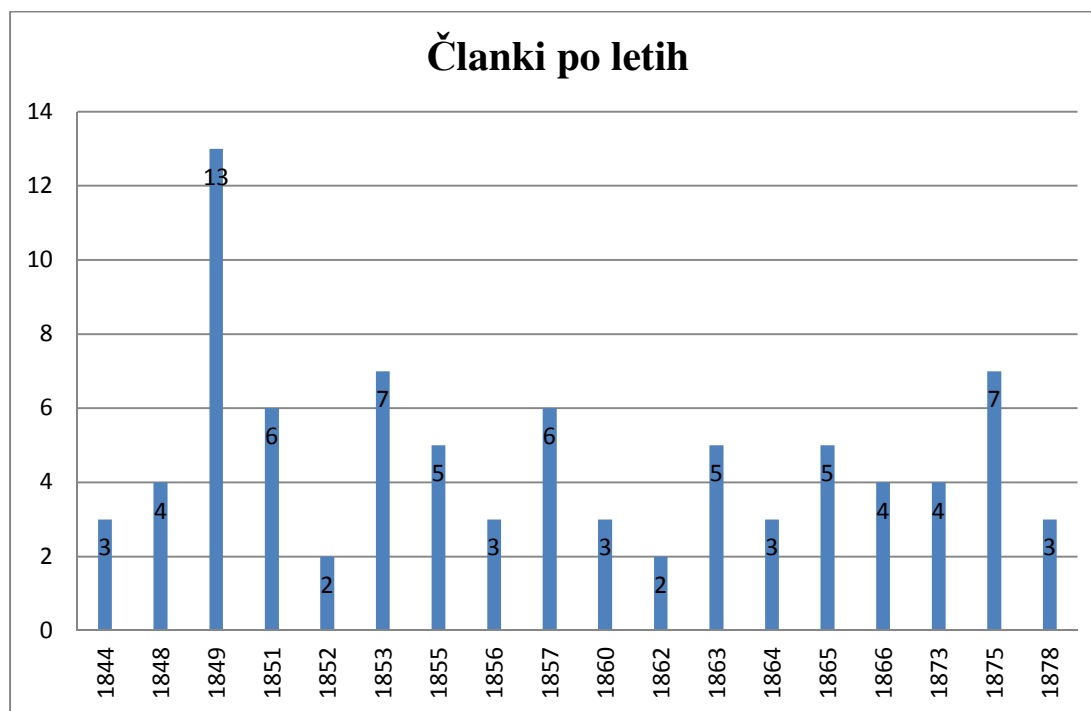

Komentar: Več kot desetkrat so bile med analiziranimi članki komentirane tri teme, ki so v 19. stoletju predstavljale veliko uganko, in skupaj predstavljajo dobrih 40 % obravnavanih pravopisnih člankov. Pri pisavi lastnih imen so se težave pojavile zlasti po sprejetju gajice, ko so veččrkovne zapise zamenjali č, š in ž, ki jih nekateri niso hoteli zapisovati in so raje pisali po nemško. Po nemškem pravopisu pa so zapisovali tudi druge črke, zlasti v priimkih, saj je imela nemščina višji status, izogibanje slovenščini pa je mogoče pripisati tudi strahu, kaj bodo rekle oblasti, in nevednosti, kako pravilno pisati, saj vse do leta 1899, ko izide Levčev Slovenski pravopis, ni bilo pravopisnega priročnika, ki bi normiral slovenski jezik. Potujčevanju krajevnih imen so bili podvrženi še posebno na obmejnih območjih, najbolj poitalijančevanju na zahodni meji. Levčev pravopis je z razlago jezikovnih pojavov, ki nastanejo pri stikih posameznih glasov (npr. jotacija), odpravil mnoge težave, podal je tudi pravila za pisanje tujk, ki so z razvojem v 19.

stoletju množično vdirale v naš jezik. Prav lastna imena in tujke pa so, zanimivo, med prvimi obravnavanimi temami tudi v Slovenskem pravopisu iz leta 2001 (poglavji: Lastna imena (SP01: 10) ter Prevzete besede in besedne vrste (SP01: 22)). To lahko pomembnost teh dveh tem samo še potrdi. Velika dilema je bilo tudi zapisovanje u-ja in v-ja, ju pisati po izgovoru ali ne? Kako pravilno zapisovati govorjeni ū, je podrobno razloženo tudi SP01. Dobra tretjina tem (33 %) obravnava od pet do sedem člankov. Največ dvomov je bilo pri pisanju predlogov in predpon, ki se drugače zapisujejo pred mehкими kot pred trdimi soglasniki (danes zvenečimi in nezvenečimi), spraševali so se o tem, kako zapisovati Í, ŋ in zlogotvorni r ter o glasovnih premenah pri pridevnikih na -sk-. Vse te dvome je odpravil že Levec, v svojem pravopisu posebej ne obravnava le veznikov, ki predstavljajo 6 % vseh obravnavanih člankov. Med preostalimi temami, ki so obravnavane manj kot petkrat in več kot enkrat, je bila najpomembnejša dilema o zapisu v/l, ki je, čeprav se jo trudi razrešiti že Levstik, odmevala tudi v 20. stoletju, še danes pa lahko v medijih zasledimo dvojne zapise (npr. volivec in volilec za po SP01 kodificiranega volivca). Teme, ki so bile v obravnavanih člankih komentirane le po enkrat so: O predponah pre- in pro-, O pisavi pomanjševalnic, Pisava -ij namesto -i, Proti pisanju -ije pri domačih besedah, Proti brezpredložnemu orodniku in razlikovanje od tožilniške oblike pri ženskem spolu, Ujemanje pri srednjem in ženskem spolu, O kazalnih zaimkih ta, ta to, Glagoli, Bližanje Hrvatom in Srbom, Nijeden namesto nobeden, I za tudi, Ne koji, ampak kteri, ki in Germanizmi.

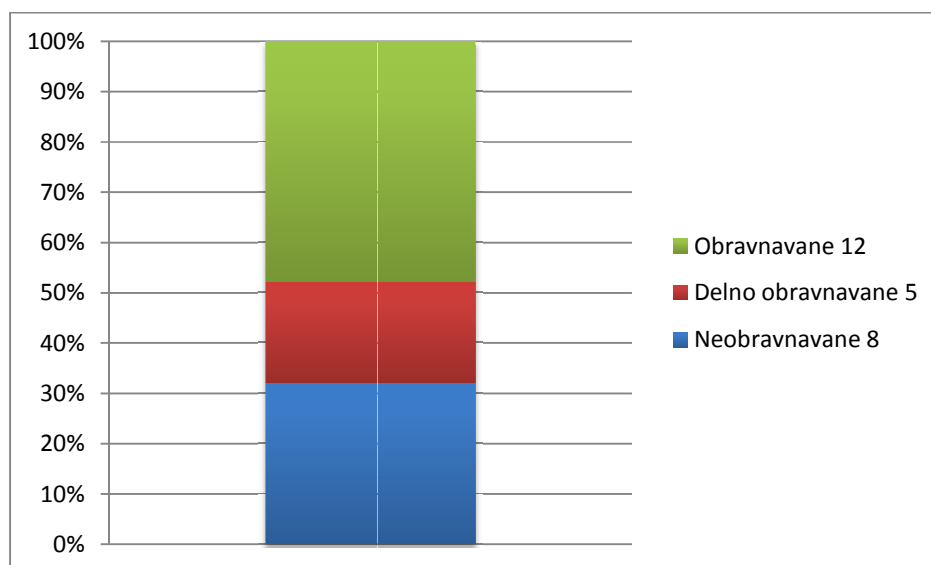
Jezikoslovne ravnine

Med obravnavanimi 25 pravopisnimi temami sta najbolj zastopani jezikoslovni ravnini oblikoslovje, ki je obravnavano v 13 temah, in glasoslovje, ki je obravnavano v devetih. Sledita besedotvorje s šestimi in besedje, ki je obravnavano v treh temah. V štirih poglavjih je v člankih s skupno tematiko obravnavanih tudi po več ravnin.

Komentar: Največ člankov s pravopisno tematiko je bilo obravnavanih leta 1849, večina razprav pa se nanaša na pisavo, ki je bila na začetku izhajanja Novic najpomembnejša pravopisna tema. V letih 1845, 1846, 1847, 1850, 1858, 1867, 1869, 1870, 1871, 1874, 1881, 1882, 1883, 1884 in 1896 je bil obravnavan le po en članek s pravopisno tematiko, v letih 1854, 1859, 1861, 1868, 1870, 1872, 1876, 1877, 1879, 1880, 1885–1895 pa noben. V preostalih letnikih je bilo objavljenih od dva do sedem člankov na leto, na podlagi česar ni mogoče določiti nobenih vzorcev ali izstopanj. Izpostaviti je mogoče le dolgo obdobje med letoma 1885 in 1895, ko ni bil izdan noben pravopisni članek od obravnavanih.

Teme glede na obravnavo v Slovenskem pravopisu (1899)

Komentar: Večina od 25 v Novicah komentiranih pravopisnih tem je obravnavanih tudi v Levčevem pravopisu (17), od tega jih je pet le delno, kar pomeni, da niso obravnavane v celoti ali pa zanje ni napisanega pravila, ampak so rešitve našteje le v slovarskem geselskem snopiču. Med neobravnavane teme pa spadajo tudi nekatere teme, ki so bile že sprejete in jim zato Levec ne namenja posebne pozornosti.

Avtorstvo

Med stotimi izbranimi članki je avtorstvo razporejeno tako:

–a– (2), Abecedar, R. B.,¹⁹ Dr. Bleiweis, (vrednik) (3), Cigale (7), Doslužen šolnik, Hicinger (2), J. K., Kobe, Ivan Lavrenčič, Lomski (2), V. Lužnik (2), M.²⁰ (2), A. M.–č.,²¹ P. M., Matija Majer (2), Marešič, (Fr.) Metelko (3), A. Oliban, Janko Pajk (5), Podgorski²² (3), Podlipski,²³

¹⁹ Božidar Raič (Simonič, 1903: 427)

²⁰ Valentin Majar (Slovenski biografski leksikon, 1991: 110)

²¹ Andrej Marušič (Slovenski biografski leksikon, 1991: 3)

²² Luka Svetec (Slovenski biografski leksikon, 1991: 144)

²³ Peter Hicinger (Slovenski biografski leksikon, 1991: 144)

Potočnik, Poženčan (5), –r.²⁴ (12), Sekolovski, Jure Sodevski, Davorin Trstenjak, J. V.²⁵ (2), M. Valjavec, Vredništvo (7), III,²⁶ *24²⁷.

Dobre tri četrtine člankov je podpisanih, bodisi s polnim imenom bodisi z inicialkami, dva avtorja namesto imena pri podpisu uporabita psevdonim, trije pa se podpišejo le z eno črko (–a–, –r., III). Najpogosteje podpisani je ravno eden izmed njih, to je Jožef Poklukar, ki se podpisuje s črko –r (12 člankov), s po sedmimi članki mu sledita jezikoslovec Matej Cigale in uredništvo, ki mu besede na papir po navadi polaga Janez Bleiweis, tako bi mu lahko pripisali kar deset člankov. Med uredniške bi lahko uvrstili tudi marsikaterega od 24 nepodpisanih člankov, ki predstavljajo skoraj četrtino obravnavanih. Po pet člankov sta med obravnavanimi napisala literarni teoretik, filozof in urednik Janko Pajk ter pesnik in nabiralec narodnega blaga Matevž Ravnikar –Poženčan, po tri pa so objavili še J. K., čigar imena ne moremo zagotovo razvozlati, slovničar, pisec in prevajalec Franc Serafin Metelko, Luka Svetec – Podgorski in Peter Hicing, ki se dvakrat podpiše s priimkom, enkrat pa s psevdonimom. Preostali imajo le po eno ali dve objavi.

²⁴ Jožef Poklukar (Slovenski biografski leksikon, 1991: 155)

²⁵ Jakob Volčič (Slovenski biografski leksikon, 1991: 73)

²⁶ Karel Štrekelj (Slovenski biografski leksikon, 1991: 245)

²⁷ * označuje nepodpisane članke.

7. Zaključek

Poglavitno spoznanje, ki se je kazalo skozi celotno obravnavo, je, da je ljudem pisanje, zlasti tisto, ki se razlikuje od izgovora, povzročalo ogromne preglavice. To se najbolj vidi v začetnih letih izdajanja Novic, ko je bilo leta 1849 objavljenih največ člankov, kar 13, v večini pa je bila obravnavana prav pisava. O njej je bilo veliko govora tudi v I. delu diplomskega dela, kjer je bilo ugotovljeno, da se je po sprejetju gajice, ki so jo med prvimi sprejele prav Novice, prepričali glede zapisovanja nekoliko poglobili. Gajica je z enočrkovnimi znamenji odpravila težave pri zapisovanju soglasnikov, a je Metelko kmalu izpostavil težavo, ki je uvedba nove pisave ni rešila – premalo črkovnih znamenj za zapisovanje vseh samoglasnikov. Nevšečnosti so ljudem povzročali tudi soglasniki, ki se niso zapisovali tako, kot so se izgovarjali, in razne nepojasnjene in nepoznane soglasniške premene. Med najpogostejšimi povpraševanji o tem, kako se kaj piše, pa nikakor ne smemo pozabiti tudi na članke, ki obravnavajo zapis domačih in tujih lastnih imen ter pisavo tujk in prevzetih besed. Takšni članki bi bili uporabni tudi danes, v dobi globalizacije, ko z novo predmetnostjo k nam dnevno vdirajo novi angleški izrazi, a današnji mediji prostora za razprave o njih in o tem, kako bi jih prevzeli v slovenski jezik, ne nudijo.

Težave z zapisom so bile glavni povod za javno objavo pravopisnih člankov v Novicah z namenom, da se tam ljudem svetuje o rabi in se tako vzpostavi »neko«, danes bi rekli pravopisno normo.

Pravopis je bil na začetku razumljen kot vprašanje o pisavi, zaradi etimološko-fonetične dvojnosti zapisovanja slovenskih glasov pa je prerasel v vprašanje o tem, kako se kak glas zapiše. Najpogostejše obravnavani temi sta oblikoslovje ter glasoslovje in glasovne premene, ki sta za jezik tako specifični, da je brez jezikovnih priročnikov težko usmerjati uporabnike. Težnja po kodifikaciji je iz leta v leto naraščala, saj ni bilo točno določeno, kdo je tisti, ki bo imel zadnjo besedo. Sprva je odločitve o tem v Novicah po navadi sprejemalo uredništvo ali pa so objavili razprave izpod peresa kakega uglednega jezikoslovca (npr. Miklošiča, Cigaleta ali koga drugega), ki so mu ljudje zaupali. Pozneje, ob porastu tiska in tiskanih medijev, pa se je pojavila tudi težnja po poenotenju zapisa v knjigah in vseh časopisih. Razlike v rabi, ki jih je bilo vedno več, so kazale potrebo po kodifikaciji pravopisa, ki ga je leta 1899 uzakonil Fran Levec. Vmes se

je sicer leta 1855 pojavila še pobuda za uveljavitev višje slovnične sodnije, a je bila kmalu zatrta, saj je uredništvo Novic menilo, da je bil slovenski jezik takrat še v fazi izoblikovanja, da s pluralizmom oblik ni nič narobe in je še prezgodaj, da bi določali, katera od oblik je praviln(ejš)a. Prav tako ni bilo jasno, kdo bi sodelujoče jezikoslovce financiral, kdo izbiral in kako bi sploh delovali.

Z rednimi jezikoslovnimi razpravami v Novicah se je brisala zavest o tem, da je slovenski pisni jezik nekaj, česar se je treba bati, z rabo in pisanjem o najrazličnejših temah se je dvigoval tudi njegov status in razčlenjevala njegova funkcijskost. Postajal je vse bolj uporaben, tako da je kmalu povsem zamenjal nemščino, in kljub mnogim spodbudam za združenje z južnimi Slovani ostal slovenski. Za to se je mogoče zahvaliti predvsem Novicam, ki so sprejemale ter nekritično objavljale različna mnenja o jezikovni rabi in niso zapovedovale, katerim jezikovnim smernicam je treba slepo slediti. Z motom *Festina lente!* so poskrbele, da je marsikatera nepremišljena pobuda odšla mimo in so na naš jezik trajno vplivale le tiste, ki so se trdno zasedrle. Tako je v obdobju brez pravopisnih priročnikov nastajala prava mera pri tem, kaj vse sprejeti in kdaj ostati pri starem zapisu, ker novost še ni uveljavljena. Novice so orale jezikovno ledino v 19. stoletju in na njej iz negotovosti v jeziku, ki je pogojevala tudi negotovost naroda, vzpostavile gotovost slovenskega jezika, ki je s svojo združevalno vlogo pripomogel k izoblikovanju slovenskega naroda, pozneje pa tudi k njegovi trdnosti in reprezentativnosti.

8. Literatura

Breznik, Anton (1982): *Jezikoslovne razprave* (izbral in uredil Jože Toporišič). Ljubljana: Slovenska matica, 1982 [i.e. 1983]. (str. 83–141)

Grdina, Igor (1996): *Oče naroda na literarni sceni in jezikovni fronti*. V: Dr. Janez Bleiweis in njegov čas. Kranj: Gorenjski muzej. (str. 89–105)

Honzak-Jahić, Jasna (1994): *Prvi Slovenski pravopis v luči časa njegovega nastanka*. Acta Universitatis Carolinae – Philologica 5. Slavica Pragensia 36. (str. 11–19)

Jež, Marija (1996): *Slovensko pravopisje do Frana Levca*. Riječ: Let. 2, št. 1. (str. 29–39)

Levec, Fran (1899): *Slovenski pravopis*. Na Dunaju: cesarska kraljeva zaloga šolskih knjig.

Munda, Jože, Ur. (1991): *Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: SAZU in Znanstveno-raziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede.

Orožen, Martina (1996): *Oblikovanje enotnega slovenskega jezika v 19. stoletju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. (str. 153–182)

Simonič, Franc (1903): *Slovenska bibliografija. Del 1, Knjige: (1550-1900)*. Ljubljana: Slovenska Matica, 1903-1905.

Stabej, Marko (2010): *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko. (str. 9–42)

Stabej, Marko (2003): *Prvi slovenski pravopis*. V: *Slovenska kronika XIX. stoletja*, 3. knjiga: 1884–1899 (ur. Janez Cvirn). Ljubljana: Nova revija. (str. 328–330)

Toporišič, Jože [et al.] (2001): *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Vodopivec, Peter (1996): *O “duševnem profilu” in nazorih Janeza Bleiweisa*. V: Dr. Janez Bleiweis in njegov čas. Kranj: Gorenjski muzej. (str. 23–25)

Vošnjak, Josip (1982): *Spomini* (izbral in uredil Vasilij Melik). Ljubljana: Slovenska matica. (str. 138)

9. Viri

Pirnat-Greenberg, Marta (1990): *Bibliografija jezikoslovnih člankov v Bleiweisovih Novicah*. Slavistična revija: letnik 38, št. 3. (str. 300–309)

–a– (Novice 1863: 321–322, 337–338): Slovstvene stvari, Pisava priimkov.

Abecedar (Novice 1860: 415–417): Ozir na dozdanje slovenske alfabete – dovezete in ponujane.

R. B. (Novice 1869: 20): Jezikoslovne stvari, Na slavo vezniku ka.

Dr. BleiweiĴ, vrednik (Novice 1844: 67–68): JezikoĴlůvni raslog.

Dr. Bleiweis (Novice 1848: 133, 136–137): V rečéh slovenskiga pravopisa.

Cigale (Novice 1857: 78): Jezikoslovni pomenki, Odgovor.

--- (Novice 1865: 365): Slovniške stvari, Iz slovenskega pravopisa nekaj.

--- (Novice 1867: 52–53): Slovstvene stvari, Recimo katero.

--- (Novice 1882: 412–414): Slovstvene stvari, Nekoliko blagovoljnih besed o tem in ónem.

--- (Novice 1883: 3–4): Slovstvene stvari, Nekoliko blagovoljnih besed o tem in ónem.

--- (Novice 1884: 60–61, 68–69): Slovstvene stvari, Slovniške mrve.

Doslužen šolnik (Novice 1864: 224–225): Nov klic o imenopisji.

Hicinger (Novice 1853: 374–375): Slovniški pomenki.

--- (Novice 1857: 322–323): Jezikoslovne in zgodovinske drobtinice.

J. K. (Novice 1873: 330, 336–337, 352–353): Slovstvene stvari, Najnovejša slovenščina.

Kobe (Novice 1853: 378): Slovniški pomenki.

Ivan Lavrenčič (Novice 1881: 75): Slovstvene stvari, pisatelji slovenski, na pilo nikdar ne pozabite!

Lomski (Novice 1865: 190–191): Zastran “r-a”.

*---? (Novice 1865: 52–53): Zastran samoglasnika r.

V. Lužnik: (Novice 1866: 238–239, 247): Slovniške kraje- in imenopisne Drobtinčice.

M. (Novice 1878: 248–249): Jezikoslovne stvari, Ali u ali v.

--- (Novice 1878: 384–385): Jezikoslovna drobtinica, u ali v?

A. M.–č. (Novice 1855: 62): Nasvèt višje slovnične sodnije.

P. M. (Novice 1866: 174–175): Slovstvene stvari, Pomislite, za Boga, na edinost, ki nam je toliko potrebna!

Matija Majer (Novice 1844: 11–12): Na[him prijatlam!

--- (Novice 1845: 2): NOVICAM k novimu letu iz Celovca!

Marešič (Novice 1863: 270–271): Slovstvene stvari, Prava resnica.

(Fr.) Metelko (Novice 1848: 119–120, 124): Odgovor.

--- (Novice 1853: 366): Slovniški pomenki.

A. Oliban (Novice 1853: 358–359): Slovniški pomenki.

Janko Pajk (Novice 1862: 326–327, 383–384): Jezikoslovne reči, Nekteri fonetični zakoni našega jezika.

--- (Novice 1865: 198–199): Jezikoslovske drobtine.

--- (Novice 1865: 224): Jezikoslovske drobtine.

--- (Novice 1866: 324): Jezikoslovske drobtinice.

Podgorski (Novice 1863: 401–402): Še nekaj o besedicah an in ni.

--- (Novice 1864: 27–28, 35–36): Nadalje o besedicah anti, an, ni, niti.

Podlipski (Novice 1849: 82–83): Pišmo, kakor smo pisali!

Potočnik (Novice 1850: 15–16): Novooblíkarski vihár.

Poženčan (Novice 1855: 134, 138–189, 143–144): O slovniškej sodnîi.

--- (Novice 1857: 313–314): Jezikoslovne drobtinice.

--- (Novice 1863: 392–393): Slovstvene stvari, Nektere opombe.

–r. (Novice 1849: 8–9, 17–18, 20, 28–29, 32–33, 36–37, 44–45, 53–54, 58, 70, 74–75): Kako dolgo še ne bomo lažnivosti svojiga pravopisa slovó dali?

--- (Novice 1849: 93–95): Lávdon.

Sekolovski (Novice 1857: 70–71): Jezikoslovne drobtinice.

Jure Sodevski (Novice 1844: 166–168): Pohlevno uprašanje.

Davorin Trstenjak (Novice 1858: 282): Jezikoslovne drobtinice: Kaj je pravo pisanje: Svetovid ali Svetovit?

J. V. (Novice 1856: 75–76): Jezikoslovne drobtinčice.

--- (Novice 1857: 416): Odgovor na vprašanje: Istra ali Istrija?

M. Valjavec (Novice 1857: 142): Še nekaj o vroku.

Vredništvo (Novice 1846: 8): Oglas.

--- (Novice 1847: 1): Predgovorček zastran Novičniga pravopisa.

--- (Novice 1852: 40): Opazka jezikoslovna.

--- (Novice 1853: 338, 346–347): Slovensko slovstvo, Slovensko berilo za V. gimnazialni razred.

--- (Novice 1855: 166–167): Jezikoslovne zadeve, Besedica o slovniški sodnîi.

--- (Novice 1856: 297–298): Slovanski popotnik.

III (Novice 1865: 174–175): Slovníške stvari, O pisavi prilogov s pripono sk.

*²⁸ (Novice 1851: 67, 72–73, 76–77, 81–82): Kako bi se mi Slovenci v književnim jeziku zjediniли?

* (Novice 1851: 139, 144): O zadevi slovenskiga pravopisa tujih beséd.

* (Novice 1852: 34): Zakaj “Novice” izpuščajo tihi e in pišejo črko r kot samoglasnik?

* (Novice 1856: 388–389): Kako naj se pišejo slovenske lastne imena.

* (Novice 1860: 383–384, 391–392): Poskušnja novih domestivnih čerk za slovenski alfabet.

* (Novice 1870: 46–47): Narodne stvari. Starine slovenske pisave.

* (Novice 1871: 290): Ka ali da, pa še kaj družega.

* (Novice 1873: 173–174): Jezikoslovne stvari, Ka-kavcem

* (Novice 1874: 100–101): Slovstvene stvari, Kako pisati besede po izviru latinke.

* (Novice 1875: 73–74, 82–83, 90–91, 99–100, 108–109): Slovstvene stvari, Mrvice slovníške in slovarske.

* (Novice 1875: 361): Slovstvene stvari, Jezikoslovna drobtinica.

* (Novice 1875: 377–378): Slovstvene stvari, Še enkrat l in v v besedah izvirajočih od glagola.

* (Novice 1878: 35): Slovarska mrvica.

* (Novice 1878: 59–60): Slovníška mrvica, Ne mešajmo narečij!

* (Novice 1896: 152–153): Pisava slovenskih imen.

²⁸ * označuje nepodpisane članke.

10. Viri kronološko

Novice 1844: 11–12: Najhim prijatlam! (Matija Majer)

Novice 1844: 67–68: Jezikoſlónni raslog. (Dr. Bleiweiſ, vrednik)

Novice 1844: 166–168: Pohlevno uprašanje. (Jure Sodevski)

Novice 1845: 2: NOVICAM k novimu letu iz Celovca! (Matija Majer)

Novice 1846: 8: Oglas. (Vredništvo)

Novice 1847: 1: Predgovorček zastran Novičniga pravopisa. (Vredništvo)

Novice 1848: 119–120, 124: Odgovor. ((Fr.) Metelko)

Novice 1848: 133, 136–137: V rečéh slovenskiga pravopisa. (Dr. Bleiweis)

Novice 1849: 8–9, 17–18, 20, 28–29, 32–33, 36–37, 44–45, 53–54, 58, 70, 74–75): Kako dolgo še ne bomo lažnivosti svojiga pravopisa slovó dali? (–r.)

Novice 1849: 82–83: Pišmo, kakor smo pisali! (Podlipski)

Novice 1849: 93–95: Lávdon. (–r.)

Novice 1850: 15–16: Novooblíkarski vihá. (Potočnik)

Novice 1851: 67, 72–73, 76–77, 81–82: Kako bi se mi Slovenci v književnim jeziku zjediniſi? (*²⁹)

Novice 1851: 139, 144: O zadevi slovenskiga pravopisa tujih bešéd. (*)

Novice 1852: 34: Zakaj “Novice” izpuščajó tihi e in pišejo črko r kot samoglasnik? (*)

Novice 1852: 40: Opazka jezikoslovna. (Vredništvo)

²⁹ * označuje nepodpisane članke.

Novice 1853: 338, 346–347: Slovensko slovstvo, Slovensko berilo za V. gimnazialni razred. (Vredništvo)

Novice 1853: 358–359: Slovniški pomenki. (A. Oliban)

Novice 1853: 366: Slovniški pomenki. ((Fr.) Metelko)

Novice 1853: 374–375: Slovniški pomenki. (Hicinger)

Novice 1853: 378: Slovniški pomenki. (Kobe)

Novice 1855: 62: Nasvèt višje slovnične sodnije. (A. M.–č.)

Novice 1855: 134, 138–189, 143–144: O slovniškej sodnii. (Poženčan)

Novice 1855: 166–167: Jezikoslovne zadeve, Besedica o slovniški sodnii. (Vredništvo)

Novice 1856: 75–76: Jezikoslovne drobtinčice. (J. V.)

Novice 1856: 297–298: Slovanski popotnik. (Vredništvo)

Novice 1856: 388–389: Kako naj se pišejo slovenske lastne imena. (*)

Novice 1857: 70–71: Jezikoslovne drobtinice. (Sekolovski)

Novice 1857: 78: Jezikoslovni pomenki, Odgovor. (Cigale)

Novice 1857: 142: Še nekaj o vroku. (M. Valjavec)

Novice 1857: 313–314: Jezikoslovne drobtinice. (Poženčan)

Novice 1857: 322–323: Jezikoslovne in zgodovinske drobtinice. (Hicinger)

Novice 1857: 416: Odgovor na vprašanje: Istra ali Istrija? (J. V.)

Novice 1858: 282: Jezikoslovne drobtinice: Kaj je pravo pisanje: Svetovid ali Svetovit? (Davorin Trstenjak)

Novice 1860: 383–384, 391–392: Poskušnja novih domestivnih čerk za slovenski alfabet. (*)

Novice 1860: 415–417: Ozir na dozdanje slovenske alfabete – do vzete in ponujane. (Abecedar)

Novice 1862: 326–327, 383–384: Jezikoslovne reči, Nekteri fonetični zakoni našega jezika. (Janko Pajk)

Novice 1863: 270–271: Slovstvene stvari, Prava resnica. (Marešič)

Novice 1863: 321–322, 337–338: Slovstvene stvari, Pisava priimkov. (–a–)

Novice 1863: 392–393: Slovstvene stvari, Nektere opombe. (Poženčan)

Novice 1863: 401–402: Še nekaj o besedicah an in ni. (Podgorski)

Novice 1864: 27–28, 35–36: Nadalje o besedicah anti, an, ni, niti. (Podgorski)

Novice 1864: 224–225: Nov klic o imenopisji. (Doslužen šolnik)

Novice 1865: 190–191: Zastran “r-a”. (Lomski)

Novice 1865: 52–53: Zastran samoglasnika r. (Lomski?)

Novice 1865: 174–175: Slovniške stvari, O pisavi prilogov s pripono sk. (III)

Novice 1865: 198–199: Jezikoslovske drobtine. (Janko Pajk)

Novice 1865: 224: Jezikoslovske drobtine. (Janko Pajk)

Novice 1865: 365: Slovniške stvari, Iz slovenskega pravopisa nekaj. (Cigale)

Novice 1866: 174–175: Slovstvene stvari, Pomislite, za Boga, na edinost, ki nam je toliko potrebna! (P. M.)

Novice 1866: 238–239, 247: Slovniške kraje- in imenopisne Drobtinčice. (V. Lužnik)

Novice 1866: 324: Jezikoslovske drobtinice. (Janko Pajk)

Novice 1867: 52–53: Slovstvene stvari, Recimo katero. (Cigale)

Novice 1869: 20: Jezikoslovne stvari, Na slavo vezniku ka. (R. B.)

Novice 1870: 46–47: Narodne stvari. Starine slovenske pisave. (*)

Novice 1871: 290: Ka ali da, pa še kaj družega. (*)

Novice 1873: 173–174: Jezikoslovne stvari, Ka-kavcem. (*)

Novice 1873: 330, 336–337, 352–353: Slovstvene stvari, Najnovejša slovenščina. (J. K.)

Novice 1874: 100–101: Slovstvene stvari, Kako pisati besede po izviru latinke. (*)

Novice 1875: 73–74, 82–83, 90–91, 99–100, 108–109: Slovstvene stvari, Mrvice slovniške in slovarske. (*)

Novice 1875: 361: Slovstvene stvari, Jezikoslovna drobtinica. (*)

Novice 1875: 377–378: Slovstvene stvari, Še enkrat l in v v besedah izvirajočih od glagola. (*)

Novice 1878: 35: Slovarska mrvica. (*)

Novice 1878: 59–60: Slovniška mrvica, Ne mešajmo narečij! (*)

Novice 1878: 248–249: Jezikoslovne stvari, Ali u ali v. (M.)

Novice 1878: 384–385: Jezikoslovna drobtinica, a ali v? (M.)

Novice 1881: 75: Slovstvene stvari, pisatelji slovenski, na pilo nikdar ne pozabite! (Ivan Lavrenčič)

Novice 1882: 412–414: Slovstvene stvari, Nekoliko blagovoljnih besed o tem in ónem. (Cigale)

Novice 1883: 3–4: Slovstvene stvari, Nekoliko blagovoljnih besed o tem in ónem. (Cigale)

Novice 1884: 60–61, 68–69: Slovstvene stvari, Slovniške mrve. (Cigale)

Novice 1896: 152–153: Pisava slovenskih imen. (*)

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 11. januarja 2012

Katja Pistor